

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ**  
**СУМСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**  
**Факультет будівництва та транспорту**  
**Кафедра архітектури та інженерних вишукувань**

До захисту  
Допускається  
Завідувач кафедри  
архітектури та інженерних  
вишукувань Д.С. Бородай  
підпис  
«10» з грудня 2025 р

**КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА**

**за другим рівнем вищої освіти**

На тему: «Архітектурно-планувальна організація будівель театрів на  
прикладі м. Суми»

Виконав (ла)

  
(підпис)

Кресан А.О.  
(Прізвище, ініціали)

Група

АРХ 2401-м

Науковий керівник

  
(підпис)

Бородай А.С.  
(Прізвище, ініціали)

Суми – 2025 р.

# ЗАВДАННЯ

## НА МАГІСТЕРСЬКУ КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ

Кресан Анастасії Олегівни

- 1. Тема роботи** Архітектурно-планувальна організація будівель театрів на прикладі м. Суми

*Затверджено наказом по університету № 35/ос від 07.01.2025*

- 2. Строк здачі студентом закінченої роботи:** "22" грудня 2025 р.

- 3. Вихідні дані до роботи:** вихідні данні до кваліфікаційної роботи з опорними матеріалами (визначене місце будівництва – вільна від забудови ділянка по вулиці Кустовська)

- 4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, що підлягають розробці)**

Пояснювальна записка включає в себе: вступ (вступна частина) (мета, актуальність теми, предмет, об'єкт,

задачі, наукову новизну дослідження, методи, практичне значення одержаних результатів); розділ 1 – Передумови формування і розвиток театральних споруд;

розділ 2 – Особливості проєктувальних рішень споруд громадського призначення

;розділ 3 – Аналіз театральних споруд та інших будівель громадського

призначення; розділ 4 – Сучасні тенденції, інновації та перспективи розвитку

театральних споруд

- 5. Перелік графічного матеріалу (з точною вказівкою обов'язкових креслень)**

Ситуаційна схема, генеральний план, умовні позначення до генерального плану, експлікації до генерального плану, зонування міста суми, роза вітрів, план 1

поверху на відмітці  $\pm 0.000$ , план 2 поверху на відмітці  $+4.000$ , план підвалу на

відмітці  $-3.000$ , експлікації приміщень 1 поверху, експлікації приміщень 2



## АНОТАЦІЯ

Кресан А.О. Архітектурно-планувальна організація будівель театрів на прикладі м. Суми.

Кваліфікаційна робота магістра ОПП «Архітектура та містобудування» за спеціальністю G17 «Архітектура та містобудування». – Сумський національний аграрний університет, Суми, 2025.

Кваліфікаційна робота присвячена науковому дослідженню, основна мета якого є визначення особливостей та прийомів архітектурно-планувальної організації театральних споруд, розробка проєктної пропозиції закладу даного типу для міста Суми.

Об'єкт дослідження є театральні споруди. Предмет дослідження є архітектурно-планувальна організація театральних споруд.

Кваліфікаційна робота складається з вступу, чотирьох розділів, висновку та списку літератури.

У першому розділі дипломної роботи досліджено основні передумови формування театральних будівель і споруд, їх історичний розвиток та сучасні тенденції проєктування. Розглянуто вплив соціально-культурних, містобудівних і технологічних чинників на формування архітектури театру як особливого типу громадської будівлі.

У другому розділі дипломної роботи досліджено особливості проєктувальних рішень театральних споруд як об'єктів громадського призначення. Основну увагу приділено типології театрів, чинникам формування їх функціонально-планувальної структури, а також питанням інклюзивності та ергономіки у сучасному архітектурному проєктуванні.

У третьому розділі дипломної роботи проведено аналіз театральних споруд та окремих прикладів будівель громадського призначення з метою виявлення закономірностей їх містобудівного розміщення, архітектурно-планувальних рішень і просторово-композиційних особливостей. Отримані результати стали основою для формування проєктних рішень у практичній частині роботи.

У четвертому розділі дипломної роботи досліджено сучасні тенденції

розвитку театральної архітектури, інноваційні технології проектування та експлуатації театральних будівель, а також трансформацію ролі театру у структурі сучасного міста. Особливу увагу приділено інтеграції архітектури театру з соціокультурним середовищем та впровадженню багатофункціональних рішень.

**Ключові слова:** театральні споруди, громадська архітектура, функціонально-планувальна організація.

**Публікації:**

1. Кресан А.О., Бородай А.С. Нові архітектурні форми як рішення проблеми перенаселення: вертикальні міста, багатофункціональні комплекси та просторові трансформації. Матеріали Всеукраїнської наукової конференції студентів і аспірантів, присвяченої Міжнародному дню студента – (17-21 листопада 2025 р.). – Суми, 2025. – с. 207

Кресан А.О., Бородай А.С. Розвиток модульної та адаптивної архітектури як відповідь на сучасні виклики урбанізації та змінювані потреби суспільства. Матеріали Всеукраїнської наукової конференції студентів і аспірантів, присвяченої Міжнародному дню студента – (17-21 листопада 2025 р.). – Суми, 2025. – с. 208

## ЗМІСТ

<b>ВСТУП</b>	<b>5</b>
- актуальність теми	5
- мета дослідження	7
- об'єкт дослідження	8
- предмет дослідження	8
- завдання дослідження	8
<b>РОЗДІЛ 1. ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ І РОЗВИТОК ТЕАТРАЛЬНИХ СПОРУД</b>	<b>9</b>
1.1. Передумови формування театральних будівель та споруд	9
1.2. Еволюція розвитку театральних будівель і споруд	14
1.3 Практика будівництва сучасних будівель театрів	24
<b>РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ПРОЕКТУВАЛЬНИХ РІШЕНЬ СПОРУД ГРОМАДСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ</b>	<b>30</b>
2.1. Типологічний аналіз театральних споруд	30
2.2. Чинники, що визначають розвиток інфраструктури театральних будівель	34
2.3 Інклюзивність та ергономіка у сучасному театральному проектуванні	39
<b>РОЗДІЛ 3. АНАЛІЗ ТЕАТРАЛЬНИХ СПОРУД ТА ІНШИХ БУДІВЕЛЬ ГРОМАДСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ</b>	<b>44</b>
3.1. Характеристики та методи містобудівного розташування театральних будівель	44
3.2. Архітектурно-планувальне вирішення театральних споруд	45
3.3. Архітектурні особливості театрів України	48
<b>РОЗДІЛ 4. СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ, ІННОВАЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТЕАТРАЛЬНИХ СПОРУД</b>	<b>64</b>

4.1. Інноваційні технології в проектуванні та експлуатації театральних будівель_____	64
4.2. Театр як багатофункціональний культурний хаб у сучасному місті__	68
4.3. Соціокультурні фактори, що впливають на архітектуру сучасного театру_____	71
4.4. Містобудівне, ландшафтне, архітектурно-планувальне рішення, конструктивне рішення театральної споруди в місті Суми _____	76
<b>ВИСНОВОК_____</b>	<b>80</b>
<b>СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ_____</b>	<b>82</b>

## ВСТУП

**Актуальність** театру для наукового дослідження як архітектурного об'єкта зумовлена його важливою роллю в культурному, соціальному та міському контекстах. Театральні будівлі відображають не лише естетичні ідеї своєї епохи, а й є виразом суспільних цінностей та технологічних досягнень, що формували їх. Вони виступають місцем, де поєднуються різні види мистецтва, технічні новації та архітектурні концепції, створюючи простір для глядачів, де відбувається живий обмін емоціями та думками.

Театр є не лише місцем для сценічних вистав, а й визначним елементом міської архітектури, що впливає на розвиток і зовнішній вигляд міського середовища. Багато театральних будівель, такі як Опера Гарньє в Парижі або Лондонський театр "Глобус", стали візитівками своїх міст, формуючи їхню унікальну архітектурну ідентичність. Вони є знаковими прикладами, що ілюструють, як театральне мистецтво впливає на міський ландшафт та суспільне сприйняття простору.

Крім того, дослідження театру як архітектурного об'єкта дозволяє поглибити розуміння взаємодії між архітектурою та культурою. Наприклад, зміни в архітектурному плануванні театральних будівель часто відображають розвиток технологій та нові підходи до театральної постановки. У стародавні часи театри, як-от амфітеатри Древньої Греції та Риму, будувалися на відкритому повітрі та враховували природні особливості для забезпечення акустики. Пізніші зразки, зокрема барокові та класичні театри, акцентували увагу на розкоші інтер'єрів, використовуючи декоративні елементи та складні конструкції для створення ефектного сценічного середовища.

Сучасні театри демонструють ще більш інноваційний підхід, у якому поєднуються архітектурні форми, що викликають емоції, з високотехнологічними рішеннями. Наприклад, використання мультимедійних технологій, автоматизованих сценічних систем та адаптивного освітлення створює нові умови для глядацького досвіду. Театри стають інтерактивними

просторами, де глядач може брати участь у події, що перетворює їх на багатофункціональні культурні центри.

Наукові дослідження театральної архітектури також є необхідними для збереження і реставрації історичних споруд, які потребують уваги для уникнення руйнації та забезпечення доступності для майбутніх поколінь. Окрім цього, вони сприяють розвитку сучасних архітектурних практик, що враховують нові потреби суспільства, включаючи доступність для людей з обмеженими можливостями, екологічні стандарти та інтеграцію з міським середовищем.

Дослідження театру як архітектурного об'єкта дозволяє:

- Зберегти культурну спадщину. Багато історичних театральних будівель є видатними зразками архітектури своєї епохи, які поєднують у собі художні стилі, інженерні досягнення та культурну спадщину. Наприклад, знамениті театри, як-от Опера Гарньє в Парижі чи театр Ла Скала в Мілані, є символами національної та світової культури. Дослідження таких об'єктів допомагає виявити архітектурні деталі, що відображають стиль і технології часу, коли вони були побудовані. Це сприяє розробці реставраційних проєктів, які зберігають автентичність споруд та забезпечують їхнє довговічне існування. Крім того, збереження театральних будівель має важливе значення для нащадків, оскільки вони є живими свідками історії, втілюють у собі дух певних епох та ідей, які формували культурне життя.

- Аналізувати архітектурні інновації. Театральні будівлі були місцем впровадження багатьох архітектурних нововведень. Наприклад, винахід підйомних сцен і поворотних механізмів дозволив значно розширити можливості постановок. У різні періоди архітектори та інженери, такі як Філіппо Брунеллескі та інші піонери, експериментували з новими матеріалами та техніками для створення амфітеатрів та просторих залів з кращою акустикою. Сучасні дослідження театральної архітектури також звертають увагу на використання сучасних технологій, таких як системи управління освітленням і звуком, що інтегровані в будівлі, щоб забезпечити максимальний комфорт глядачів і професійну якість вистав.

- Розвивати сучасні проекти. Архітектори, що проектують сучасні театри, можуть спиратися на історичний досвід для створення просторів, які поєднують естетичну привабливість із функціональністю. Дослідження історичних прикладів дають змогу зрозуміти, як найкраще організувати простір для різних типів вистав, забезпечити комфорт глядачів і ефективність сцени. Сучасні театри також враховують багато нових аспектів, таких як інклюзивність і доступність для людей з обмеженими можливостями. Використання інноваційних матеріалів, таких як скло, сталь та інтерактивні екрани, дозволяє створювати простори, які реагують на вимоги сучасного мистецтва. Завдяки аналізу архітектурних практик минулого та сьогодення можна створювати театри, що є не лише культурними центрами, але й архітектурними шедеврами.

- Поглибити розуміння суспільних змін. Театри завжди були місцем, де суспільство збиралося разом для обміну ідеями, перегляду вистав, дискусій та святкувань. Архітектура театру відображає зміну ставлення суспільства до культурних та соціальних аспектів життя. Наприклад, у період Відродження театри були більш відкритими і просторими, що відображало новий погляд на суспільство, у той час як у XIX столітті театри стали більшими та більш пишними, символізуючи епоху індустріалізації та розкоші. Дослідження змін у плануванні і функціональності театрів допомагає зрозуміти, як еволюціонувало суспільство, що змінилося у його цінностях і культурних пріоритетах. Це також допомагає визначити, як сучасна архітектура може відповісти на виклики сьогодення, такі як сталість, екологічна відповідальність і нові культурні тенденції.

Таким чином, наукове дослідження театру як архітектурного об'єкта є важливим для збереження історичної спадщини, розвитку сучасних архітектурних практик та розуміння суспільних трансформацій.

**Мета дослідження.** Дослідити та проаналізувати фактори, які потрібно врахувати для проектування театральних споруд, дослідити існуючі архітектурні рішення, зокрема аналіз реального прикладу, їхніх конструктивних та

функціональних особливостей, на основі всього запропонувати та адаптувати ці підходи до сучасних вимог.

**Об'єкт дослідження.** Театральні споруди.

**Предмет дослідження.** Прийоми та засоби архітектурно-планувальної організації театральних споруд

**Завдання дослідження:**

- Визначити особливості театральних споруд;
- Виявити передумови розвитку;
- Вивчення архітектурних підходів до проектування театрів у різних країнах;
- Дослідити еволюцію архітектурних ідей;
- Пошук прикладів сучасних архітектурних концепцій;
- Провести аналіз нормативних документів щодо проектування будівель громадського призначення;
- Визначити види будівель громадського призначення;
- Особливості планувального рішення театральних споруд.

## **РОЗДІЛ 1. ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ І РОЗВИТОК ТЕАТРАЛЬНИХ СПОРУД**

### **1.1 Передумови формування театральних будівель і споруд**

Формування театральних споруд має надзвичайно глибокі історичні, культурні та соціальні передумови, що тісно пов'язані з еволюцією людської цивілізації, розвитком мистецтва, появою нових технологій і зміною суспільних цінностей. Архітектура театру з самого початку була не лише мистецтвом створення будівлі для показу вистав: вона стала матеріальним втіленням світогляду, духовності та колективного досвіду конкретної епохи. У кожний період людської історії театр виконував унікальну соціальну функцію — від ритуалу й політичної трибуни до естетичного центру, експериментального простору й сучасного мультимедійного хабу. Саме ця багатошаровість робить театральну архітектуру одним із найцікавіших культурних феноменів, що відображає духовне та інтелектуальне життя суспільства.

#### **Античні витоки театральної архітектури**

Витоки театру сягають глибокої давнини, коли мистецтво сценічного дійства органічно поєднувалося з релігійними обрядами та культурними традиціями. У Давній Греції театр був невід'ємною частиною соціальної та духовної структури полісу: його розглядали як простір спільного переживання, де громадяни брали участь у святкових процесіях, хорових співаннях, змаганнях і катарсичних драматичних постановках. Архітектура грецьких театрів, таких як театр Діоніса в Афінах, Епідавр чи Пергам, демонструє найвищий рівень інженерної майстерності й гармонійного поєднання споруди з природним середовищем.

Амфітеатри зводили переважно на природних схилах, що забезпечувало неперевершену акустику без застосування будь-яких технічних засобів. Відкритість простору, відсутність закритих стін, глибинне відчуття простору та ландшафту створювали унікальну атмосферу. Грецький театр був не просто місцем перегляду вистав, а своєю філософською ареною, де архітектура

підкреслювала глибинний сенс драматичного мистецтва і сприяла духовному очищенню — катарсису.

У Стародавньому Римі театральна архітектура зазнала суттєвих змін. Римляни перейняли грецьку традицію, однак адаптували її до власних соціально-політичних потреб. На відміну від грецьких театрів, прив'язаних до природного рельєфу, римські споруди будували як самостійні інженерні комплекси. Використання аркових конструкцій, бетону, складних комунікацій і багатоярусних секторів дало змогу зводити грандіозні об'єкти, здатні вміщувати десятки тисяч глядачів.

Особливою ознакою римських театрів була *scaenae frons* — пишний архітектурний фасад сцени, що нагадував монументальну палацову стіну. Він виконував функцію не лише декорації, але й символічного репрезентування імперської могутності. Театр у Римі перетворюється на місце політичних маніфестацій, пропаганди та соціальної інтеграції. Тут демонстрували не тільки мистецтво, а й велич держави.

Середньовіччя принесло кардинально новий підхід до сценічного мистецтва. Через домінування християнської ідеології античні видовища поступово втратили популярність, а театральне мистецтво перемістилося до сфери релігійних обрядів і повчальних дійств. Стаціонарних театральних будівель майже не існувало, що зумовило появу тимчасових сценічних конструкцій — пересувних платформ, дерев'яних сцен, ярмаркових візків.

Міські площі, монастирські подвір'я та ринки ставали головними театральними майданчиками. Саме в цей період виникають принципи багатолокаційності, мобільності та гнучкості сценічного простору, які значно вплинули на становлення майбутньої сценографії. Театр стає народним, відкритим, без чітких архітектурних форм, але надзвичайно живим і динамічним.

В епоху Ренесансу театр відроджується як важливий культурний інститут. Поширення ідей гуманізму та інтерес до античної спадщини стимулюють появу перших критих театральних споруд. Архітектура, живопис, геометрія та наука про перспективу об'єднуються в єдину мистецьку систему.

Teatro Olimpico у Віченці, створений Андреа Палладіо, став першою класичною театральною будівлею нового часу. У ньому вперше застосовано перспективні декорації, які створюють ілюзію нескінченних вулиць і міських просторів. Водночас формується принцип італійської сцени: прямокутний портал, куліси, глибина сцени й можливість створювати складні просторові композиції. Театр стає лабораторією візуальних експериментів.

У добу бароко театр перетворюється на символ величі, динамічної емоційності та декоративного багатства. Саме в цей період сценічний простір набуває небаченої складності: з'являються рухомі платформи, оптичні ефекти, складні декораційні механізми.

Інженерна фантазія бароко не знала меж. Застосування машинерії дозволяло створювати ілюзії підняття небес, появи богів, морських пейзажів, водних ефектів. Розкішні інтер'єри та орнаментовані фасади театральних будівель відображали велич монархічних дворів і стали частиною політичної репрезентації. Театр перестає бути лише мистецтвом — він стає інструментом демонстрації влади.

У період класицизму, романтизму та історизму театральна архітектура набуває монументальності й урочистості. Цей час став золотим віком будівництва оперних театрів — Ла Скала в Мілані, Опера Гарньє в Парижі, Королівська опера в Лондоні. Архітекторів надихали ідеї гармонії, симетрії й величного образу.

Театр стає центральною частиною міського ансамблю, важливим соціальним осередком, місцем формування культурних традицій. Величні фасади, декоративні інтер'єри, ордерні композиції — усе це підкреслює значення театру в суспільному житті.

Індустріальна революція принесла принципово нові можливості. Застосування сталі, бетону й скла дозволило архітекторам створювати нестандартні форми та функціональні простори.

Архітектори модернізму — Вальтер Гропіус, Ганс Шарун, Оскар Німеєр — переосмислюють театр як гнучку, мобільну й технологічну структуру. З'являються трансформовані зали, «чорні коробки», багатофункціональні

простори, де сцену можна швидко змінити відповідно до мистецького задуму. Функціональність, акустика та зручність стають ключовими критеріями.

Україна розвивала театральну архітектуру у річищі європейських традицій, водночас зберігаючи національні риси. Театри Львова, Одеси, Києва, Харкова, Чернівців демонструють синтез локальних мотивів та європейського історизму, модерну й класицизму.

У XXI столітті в Україні з'являються нові театральні простори, які поєднують сучасні технології, мінімалізм і національну ідентичність. Прикладом є Театр на Подолі в Києві, оновлені театри в регіонах, мультифункціональні культурні центри.

Сучасна доба докорінно змінює саму природу театального простору. Театр перестає бути замкненою будівлею — він трансформується у відкритий культурний центр, інтегрований у структуру міста.

Сьогодні театральні комплекси включають:

- освітні та медіацентри,
- студії звукозапису та кіно-павільйони,
- простори для перформансів просто неба,
- відкриті тераси й рекреаційні зони,
- інтерактивні мультимедійні інсталяції.

Цифрові технології справили величезний вплив на сценографію: VR/AR, голографічні системи, автоматизована сценічна техніка, інтерактивне світло створюють нові форми театального висловлювання.

Однією з ключових тенденцій XXI століття є екологічність. Театри будуються з використанням енергоефективних матеріалів, сонячних панелей, систем фільтрації. Фасади, дахи з озелененням внутрішні сади інтегрують природу в архітектуру, створюючи гармонійне довкілля для глядачів і виконавців.

№	Вид передумови	Значення
---	----------------	----------

1	Соціальні	<p><b>Релігійні обряди та ритуали:</b></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- Театр виникав із ритуальних дійств, наприклад, культ Діоніса в Греції.</li> <li>- Обрядові співи, танці й драматичні елементи потребували спеціальних просторів.</li> </ul> <p><b>Соціальне спілкування:</b></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- Театри були місцями громадських зборів і дискусій.</li> <li>- Виконували функції засобу комунікації та обговорення суспільно важливих тем.</li> </ul>
2	Культурні	<p><b>Розвиток драматургії:</b></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- Поява драматичних творів стимулювала потребу в спеціальних майданчиках для їх виконання.</li> </ul> <p><b>Вплив традицій:</b></p> <p>Театральні форми залежали від національних традицій:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- Античні амфітеатри.</li> <li>- Середньовічні вагантні сцени.</li> <li>- Японські театри Но.</li> </ul>
3	Архітектурні та технічні передумови	<p><b>Технології будівництва:</b></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- Розвиток інженерії сприяв створенню масштабних споруд, наприклад, Колізею чи грецьких амфітеатрів.</li> </ul> <p><b>Акустика:</b></p>

		- Архітектурні рішення забезпечували якісне звучання голосів і музики.
4	Естетичні передумови	<b>Формування стилів та форм:</b> - Театри ставали естетичними центрами міст. - Служили важливим елементом міської архітектури.
5	Економічні передумови	<b>Покровительство меценатів:</b> - Будівництво театрів фінансували заможні громадяни чи держава. - Це сприяло створенню розкішних і монументальних споруд.

## 1.2 Еволюція історії розвитку театральних будівель і споруд

Формування театральних споруд має надзвичайно давні, багат шарові й складно структуровані історичні, культурні та соціальні передумови, що відображають тисячолітню еволюцію людської цивілізації. Архітектура театру є не лише результатом технічного поступу чи розвитку будівельної думки — вона є відображенням світогляду, духовних і моральних орієнтирів суспільства, особливостей релігійних вірувань, політичної організації, естетичних пріоритетів і психології глядацького сприйняття. У кожний історичний період театральна споруда несе символічне навантаження: вона втілює у собі модель світу, своєрідний архітектурний код епохи, у якому мистецтво, інженерія, емоційне переживання та функціональність утворюють єдиний художній організм.

Театр у всі часи був одним із центральних культурних інститутів — простором, де людина не лише споглядає мистецтво, але й переосмислює власні емоції, духовний стан і взаємодію із соціумом. На відміну від інших видів

мистецтва, театр об'єднує у собі багатовимірний спектр творчих дисциплін: літературу, акторську гру, сценографію, архітектуру, музику, звукорежисуру, світлотехніку, пластику, графіку. Театральна архітектура — це унікальний синтез, де формується особливий простір естетичного досвіду, здатний впливати на людину на сенсорному, емоційному та інтелектуальному рівнях. Театральна споруда — не просто фізичне місце показу вистав; вона виступає ритуальним, соціальним і символічним центром, духовним осередком, де глядач переживає колективний емоційний акт, що формує почуття причетності до мистецтва, культури та спільноти.

Перші форми театральної дії виникли ще в часи первісних культур, коли ритуальні танці, маски, обрядові пісні та сакральні процесії створювали зачатки сценічності. Проте саме Давня Греція надала театру архітектурну форму, що стане фундаментом для наступних епох.

Театр у грецькому полісі мав величезне соціальне й духовне значення: він був простором демократичного спілкування, філософської рефлексії, політичної дискусії та освітнього впливу. Перегляд трагедій Есхіла, Софокла, Евріпіда або комедій Арістофана був подією суспільного масштабу, що формувала моральні принципи й колективні цінності.

Грецькі архітектори майстерно поєднували природний ландшафт із конструктивною логікою споруди: амфітеатри будувалися на схилах пагорбів, що забезпечувало неперевершену акустику й максимальну видимість. Трикутна структура «орхестра — сцене — театрон» стала класичною моделлю організації сценічного простору.

Театр під відкритим небом символізував єдність мистецтва, природи й космічного порядку, що відповідало уявленням греків про гармонію світу. Математика й геометрія — пропорції, радіуси, кути нахилу — стали інструментами архітектурної акустики, яка й досі вважається еталонною.

Римська цивілізація не лише запозичила грецьку традицію, але й радикально трансформувала її. Рим створив принципово новий тип театральної споруди — замкнений, інженерно складний, технологічно інноваційний.

На відміну від греків, римляни будували театри незалежно від природного рельєфу. Використання бетону, аркових систем, склепінь і куполів дозволило створювати грандіозні споруди місткістю до десятків тисяч глядачів. Театри стали частиною міської інфраструктури, інтегрованої в політичне й соціальне життя.

Особливою рисою римських театрів була *scaenae frons* — монументальна архітектурна стіна, що складалася з колон, ніш, статуй та декоративних елементів, які створювали величний фон вистави. У Римі театр мав виразну політичну функцію: видовища використовувалися як інструмент формування соціальної лояльності та престижу імперії.

Архітектура театру стала символом могутності та технічної переваги Риму.

Після падіння Риму античні театри почали занепадати. Християнська культура, що відкидала язичницькі традиції, не сприяла збереженню стародавніх сценічних форм. Проте театральна дія не зникла — вона трансформувалася в релігійні обряди.

Церкви, монастирські подвір'я, міські площі перетворилися на сцени для літургійних драм, містерій, пасіонів. Театральна архітектура цього періоду — це передусім тимчасові конструкції: дерев'яні подіуми, пересувні платформи, рухомі візки (*pageants*), які створювали «подорожуючий театр».

Саме в середньовіччі зароджується принцип багатолокаційності, мобільності, символічного простору, що стане основою для сценічних експериментів наступних століть.

В епоху Відродження театр повертає собі колишній престиж і стає естетичним та інтелектуальним центром міста. Архітектори звертаються до античної спадщини, геометрії, науки про перспективу та пропорції.

*Teatro Olimpico* Андреа Палладіо — перша будівля, що поєднала архітектурну традицію античності з інноваційними сценографічними рішеннями. Перспективні вулиці-ілюзії на сцені створювали ефект просторової глибини.

*Teatro Farnese* (1618) започаткував сучасну типологію сцени з порталом, кулісами, перспективною глибиною. Ренесанс заклав фундамент «італійської сцени», що домінувала до ХХ століття.

У добу бароко театральна архітектура набуває динамічності, експресії, декоративності. Застосування складної машинерії, рухомих платформ, механізмів для зміни декорацій робить сценічний простір надзвичайно мобільним.

Театр перетворюється на частину королівського двору, демонструючи багатство і силу держави.

У період класицизму театри стають частиною міського ансамблю — їхні фасади урочисті, симетричні, ордерні. У XIX столітті (епоха історизму та еkleктики) театр стає головною культурною інституцією міста.

Будуються Ла Скала, Опера Гарньє, Віденська опера — справжні «храми мистецтва», що виражають дух нації, її культурні амбіції та естетичні ідеали.

Поява нових матеріалів — скла, залізобетону, металевих конструкцій — радикально змінила підхід до театральної архітектури. Театри стають гнучкими, експериментальними, відкритими до нових форм сценічного мистецтва.

Вальтер Гропіус розробляє концепцію «тотального театру», де глядацький зал і сцена об'єднані в єдиний простір. Ганс Шарун створює органічну пластику Берлінської філармонії. Оскар Німеєр формує нову модерністську естетику.

З'являються «чорні коробки», трансформовані зали, мобільні платформи, мультимедійні сцени. Театр XX століття стає лабораторією творчості, техніки та архітектурного експерименту.

Сучасний театр — це мультифункціональний публічний простір, що працює як культурний центр, медіаплатформа, соціальний хаб.

Цифрові технології радикально змінили сцену:

- VR і AR,
- голографія,
- роботизоване освітлення,
- 3D-мепінг,
- інтерактивні мультимедійні інсталяції,
- адаптивна акустика.
- Архітектура XXI століття орієнтована на сталість і екологічність:
- зелені фасади,

- енергоефективні матеріали,
- природна вентиляція,
- сонячні панелі,
- відкриті громадські простори.

Театр стає відкритим, інклюзивним і доступним.

Український контекст: традиції, модернізація та культурна місія

Україна має багату історію театрального зодчества: Львівський оперний театр, Одеський оперний театр, Київська опера, театри Чернівців, Харкова — це синтез європейських стилів і локальної ідентичності.

У ХХІ столітті спостерігається нове осмислення театального простору:

Театр на Подолі — сучасна контекстуальна архітектура, оновлений ХНАТОБ — приклад поєднання традиції та технологій, регіональні культурні центри — моделі відкритого театального середовища.

Під час війни театр в Україні набуває особливої місії — збереження національної пам'яті, самоідентифікації, духовної єдності й культурної стійкості.

Період	Особливості
Античність	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Ключова форма — амфітеатр із круглою сценою.</li> <li>- Використання природного рельєфу для створення чудової акустики.</li> <li>- Приклади: амфітеатри Стародавньої Греції та Колізей у Римі.</li> </ul>
Ренесанс	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Відродження античних принципів театальної архітектури.</li> <li>- Театр Олімпіко (Андреа Палладіо) зі сценою ілюзіону.</li> <li>- Додавання завіс, авансцен і елементів для створення ілюзійного простору.</li> </ul>

XVIII–XIX століття	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Поширення палацових театрів із багатоярусними ложами.</li> <li>- Паризька опера — приклад монументальної архітектури з механізованою сценою.</li> </ul>
Сучасність	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Орієнтація на багатофункціональність і комфорт.</li> <li>- Інтеграція новітніх технологій: VR, автоматизація сцен, мінімалістичний дизайн.</li> </ul>

Архітектурні особливості театрів різних країн формувалися протягом багатьох століть і сьогодні становлять унікальну панораму світової культурної еволюції. Театр — це не лише місце презентації сценічного мистецтва, а складний соціокультурний організм, що поєднує архітектуру, інженерію, сценографію, акустику, освітлення, мистецтво костюму, філософію простору та концепцію глядацького сприйняття. Кожна епоха розвивала власну модель театральної будівлі, відображаючи політичні процеси, релігійні переконання, технічний рівень суспільства та світоглядні трансформації. Еволюція театральних споруд — це своєрідна історія людства, викладена мовою архітектури, де кожен стиль, матеріал і планувальна схема стають свідченням часу.

Формування театральних споруд має надзвичайно давні, багат шарові й складно структуровані історичні, культурні та соціальні передумови, що відображають тисячолітню еволюцію людської цивілізації. Архітектура театру є не лише результатом технічного поступу чи розвитку будівельної думки — вона є відображенням світогляду, духовних і моральних орієнтирів суспільства, особливостей релігійних вірувань, політичної організації, естетичних пріоритетів і психології глядацького сприйняття. У кожний історичний період театральна споруда несе символічне навантаження: вона формує модель світу, своєрідний архітектурний код епохи, у якому мистецтво, інженерія, емоційне переживання та функціональність утворюють єдиний художній організм.

Театр у всі часи був одним із центральних культурних інститутів — простором, де людина не лише споглядає мистецтво, але й переосмислює власні емоції, духовний стан і взаємодію із соціумом. На відміну від інших видів мистецтва, театр інтегрує у собі багатовимірний спектр творчих дисциплін: літературу, акторську гру, сценографію, архітектуру, музику, звукорежисуру, світлотехніку та пластику. Театральна архітектура — це унікальний синтез, де формується особливий простір естетичного досвіду, здатний впливати на людину на сенсорному, емоційному та інтелектуальному рівнях. Театральна споруда — не просто фізичне місце показу вистав; вона виступає ритуальним, соціальним і символічним центром, де глядач переживає колективний емоційний акт.

У Стародавній Греції театр був одним із ключових духовних та громадських центрів поліса. Його архітектура формувалася в гармонії з ландшафтом, природним освітленням і соціальною структурою суспільства. Грецькі амфітеатри створювалися на природних схилах гір, що дозволяло формувати ідеальну видимість і виняткову акустику без застосування складних інженерних конструкцій. Театрон — напівкруглий сектор для глядачів — був тісно пов'язаний із ритуально-сакральним змістом театру, адже драматичні дієства відбувалися на честь бога Діоніса.

Один із найвідоміших об'єктів — театр в Епідаврї — донині вражає досконалістю, яка перевищує технічні можливості сучасних театрів. Унікальні пропорції забезпечують дивовижну акустику: навіть тихий шепіт зі сцени чути в найвіддаленіших місцях амфітеатру. Театр у Делосі та театр у Пергамі демонструють використання складних геометричних рішень для покращення видимості та акустики — розрахунки, які випереджали свій час. Грецькі театри — це ранній приклад біоінтегрованої архітектури, коли будівля є продовженням рельєфу, а природне середовище стає частиною сценографії.

У Стародавньому Римі театр набуває зовсім іншого характеру — більш монументального, масштабного та технічно складного. На відміну від греків, римляни не були прив'язані до рельєфу, адже використовували бетон, аркові конструкції та масивні підпірні системи. Театри Марцелла, Помпея та

Оранжський театр мають розгалужену систему комунікацій, воміторіїв, підземних переходів і технічних приміщень. Складні підйомники, механізми зміни декорацій і багатоярусні фасади вводять у театр елементи урбаністичної монументальності. Римські театри започаткували традицію театру як міської домінанти, що впливала на формування навколишньої забудови та громадського простору.

Пізньюантичні театри стали основою подальшого розвитку: саме в Римі вперше з'являються будівлі, що поєднують театр, форум, храми та громадські площі в єдиний комплекс. Таким чином, театр бере участь у створенні структурованого міського середовища, де архітектура починає відігравати роль інструмента формування соціальної поведінки.

Християнське світосприйняття середньовіччя кардинально змінює роль театру. Театр як інститут античного світу був відкинтий, однак драматична дія не зникла — вона набуває нових форм у містеріях, мораліте, літургійних дійствах і святкових процесіях. Театр цього періоду існував поза стаціонарними будівлями — його середовищем став міський простір: площі, ринки, вулиці, соборні подвір'я. Мобільні сцени, платформи, дерев'яні подіуми та пересувні візки стали важливою інновацією. Pageants — рухомі сцени — дозволяли глядачеві споглядати драматичну дію як послідовність «станцій», що рухалися містом. Саме середньовіччя заклало основу багатолокаційності, що стала важливою особливістю сценографії XX–XXI століть.

Архітектура хоч і не розвивається у матеріальному сенсі, проте народжує нову просторову модель — символічну, багаторівневу та мобільну. Місто стає величезною театральною сценою, де кордони між видовищем і глядачем стираються. Ця практика вплинула на подальші форми театральної архітектури, зокрема на сучасні вуличні й перформативні жанри.

Епоха Відродження повернула театру архітектурну матеріальність. Виникають перші постійні театральні споруди, які наслідують античні форми, але інтегрують нові знання про перспективу та простір. Teatro Olimpico вважається першим класичним театром Нового часу. Архітектор Андреа Палладіо створив унікальну перспективну сцену, де декорації у вигляді античних вулиць створюють

ілюзію нескінченності. У Teatro Farnese вперше застосовано рамний сценічний портал — прообраз сучасної італійської сцени. Театр отримує власну архітектурну типологію: авансцена, портал, куліси, машинерія, оркестрова яма.

Епоха бароко перетворює театр на символ величі та монархічного престижу. Пишні декорації, складні сценічні механізми, рухомі платформи, дзеркальні ефекти, підйомники — все це створює нову естетику видовищності. Театр стає палацовим мистецтвом, частиною придворних ритуалів, інструментом політичної демонстрації сили. Барокові театри Австрії, Франції, Італії інтегрують інноваційні технології, створюючи прообраз сучасного технічного театру.

Англія розвиває унікальну демократичну модель театру. Театр «Глобус» Шекспіра — кругла дерев'яна будівля з відкритим дахом — формує простір, де актор та глядач максимально близькі. Наявність партеру для стоячих глядачів, відсутність завіси та безпосередній контакт із публікою створюють емоційно насичену, активну атмосферу. Така специфіка вплинула на структуру шекспірівських п'єс, де важливу роль відіграють діалоги з публікою та прямі звернення.

У Німеччині XVIII–XIX століть формується модель «буржуазного театру», що надає перевагу акустиці, раціональності та організації залу. Система лож, балконів та модернізована сцена створюють нові принципи глядацького комфорту. У XX столітті модернізм Ганса Шаруна та Вальтера Гропіуса кардинально змінює архітектуру театру. Їхні споруди відмовляються від симетрії та осьової композиції на користь органічності, асиметрії, пластичності.

Китайські театри — це синтез архітектури та декоративного мистецтва. Яскраві орнаменти, різьблені дахи, символічні фігури на карнизах, відсутність завіси — характерні риси традиційного китайського театру. Простір театру організований так, щоб актор залишався центром уваги: мінімальна кількість декорацій, але максимальна декоративність архітектурного середовища.

Японські театри Но та Кабукі демонструють два полярно різні підходи. Театр Но — це ритуал, статичність, стриманість, чистота простору. Дерев'яна сцена з дахом і містичними малюнками створює середовище для медитативної,

символічної дії. Кабукі — навпаки, динамічний, технологічний театр, де ще у XVII столітті існували обертові сцени, підйомники та механічні платформи. Інженерна техніка Кабукі випередила європейську на кілька століть і стала прообразом сучасної сценічної механізації.

XX століття принесло технічну революцію. Завдяки сталі та залізобетону з'являються великопробльотні зали, рухомі платформи, трансформовані сцени. Театри стають лабораторіями для експериментів. Вальтер Гропіус створює концепцію «тотального театру», де можна змінювати конфігурацію простору залежно від постановки. Ганс Шарун формує модель органічної архітектури, де глядач занурений у сценічну дію. Конструктивізм пропонує механізовані, функціональні, соціально орієнтовані театри. З'являються «чорні коробки», студійні простори, мобільні сцени, експериментальні зали, де межа між глядачем і актором розмивається.

У XXI столітті театр стає багатофункціональним культурним центром. Його архітектура виходить за межі статичної споруди. Важливими тенденціями є технологічність, екологічність та урбаністична інтеграція. Сучасні театри оснащуються автоматизованими сценами, роботизованими освітлювальними системами, 3D-мепінгом, цифровими екранами, адаптивними системами звуку. Архітектура орієнтована на енергоефективність: зелені дахи, природна вентиляція, сонячні панелі, екологічні матеріали.

Оперний театр Сіднея, Національний центр сценічних мистецтв у Пекіні, Оперний дім в Осло стали іконами сучасної архітектури. Їхня унікальність полягає в гармонійному поєднанні мистецької форми, інженерних принципів і взаємодії з навколишнім середовищем. Театр стає не відокремленою будівлею, а активною частиною громадського простору, відкритою для містян у будь-який час доби.

Театральна архітектура різних країн — це відображення духовного життя людства. Від грецьких амфітеатрів до цифрових сценічних комплексів XXI століття театр постійно змінювався, адаптуючись до мистецьких, соціальних і технологічних викликів. Він ніколи не був просто будівлею — це культурний код цивілізації, матеріалізована історія людських почуттів, цінностей та уявлень про

красу. Його архітектура — це мова, якою людство говорить про себе, своє минуле, свої мрії й свій творчий потенціал.



*Театр Діоніса. Греція*



*Опера́ Гарньє́ (фр. Opéra Garnier) або палац Гарньє (Palais Garnier) — оперний театр у Парижі*

### **1.3 Практика будівництва сучасних будівель театрів**

Сучасна театральна архітектура відображає не лише зміну художніх уподобань чи розвиток технологій — вона формує нову філософію культурного простору, де мистецтво, соціальні потреби та урбаністичні процеси взаємодіють у гармонійній екосистемі. Театр ХХІ століття перестає бути локалізованим у рамках традиційної коробкової сцени: він стає динамічним, соціально відкритим, мультифункціональним медіапростором, здатним адаптуватися до численних

форматів мистецьких практик та поведінкових моделей глядача. У новій парадигмі театральна споруда виконує роль комунікативного центру, де відбувається взаємодія між професійним мистецтвом, локальною громадою, туристичним середовищем та освітніми інституціями. Сучасні театри проєктуються як культурні кластери, що включають у себе не лише зали для вистав, а й простори для лекцій, творчих лабораторій, виставок, публічних дискусій, медіатеки, коворкінги, дитячі студії, аматорські сцени та рекреаційні зони. Таким чином, театр набуває статусу відкритої міської платформи, яка живе впродовж усього дня, а не лише під час показів.

Однією з ключових рис сучасної театральної архітектури є просторова трансформативність. Головним принципом стає не фіксованість форми, а її здатність швидко змінюватися відповідно до вимог різних постановок та художніх завдань. Використання рухомих платформ, ротаційних систем, висувних мостів, мінливих акустичних панелей, мобільних перегородок та цифрових об'ємних декорацій дозволяє створювати сцену, що існує одночасно у кількох вимірах. Завдяки цьому театр стає середовищем, яке може перетворитися на арену, камерний простір, експериментальну лабораторію, мультимедійний кінозал або інтерактивну перформативну площу. Динамічність простору дозволяє формувати безліч композиційних варіацій: від класичної рамної сцени до «тотальної сцени», де глядач перебуває всередині дії, а традиційний поділ між актором і аудиторією розмивається.

Інженерія світла, звуку та візуальних ефектів досягає безпрецедентного рівня. Сучасні театри активно використовують VR і AR технології, голографічні системи, 360°-проєкції, інтерактивні LED-поверхні, що дозволяє режисерам створювати симуляційні реальності й візуальні середовища повного занурення. Цифрові інтерфейси керування освітленням, механікою сцени, акустикою й синхронізацією сценічних конструкцій забезпечують високий рівень точності й масштабність технічних ефектів, які ще кілька десятиліть тому були неможливими. Спектакль перетворюється на багатопланову аудіовізуальну структуру, в якій світло, звук, медіаконтент і рухомі елементи сцени взаємодіють

так само важливо, як і акторська гра. Театр переходить від пасивного використання технологій до створення інтерактивних середовищ, де глядач може впливати на перебіг дії або структуру простору.

Важливою характеристикою сучасної архітектури театру є її орієнтація на комфорт і психофізичну взаємодію глядача з простором. Архітектори дбають не лише про естетичність зали, але й про ергономіку сидінь, правильну відстань між рядами, видимість з кожної точки, комфортні маршрути руху між фойє та залом, інтуїтивну навігацію. У проєктуванні використовуються дослідження поведінкової психології, що дозволяє відтворити відчуття просторової свободи, безпеки та включеності глядача у сценічну дію. Сьогодні театр виходить за межі концепції «глядач — пасивний спостерігач» і переходить до моделі, де глядач є активним співучасником, частиною художньої взаємодії, співавтором атмосфери.

Архітектори XXI століття акцентують увагу на нерозривності театру та міського середовища. Відмова від замкнутого «коробкового» фасаду та перехід до відкритих, прозорих, світлопроникних конструкцій створює ефект включеності театру у міський ландшафт. Великі скляні атріуми, інтерактивні медіафасади, амфітеатри під відкритим небом, публічні східці, тераси, зелені покрівлі й ландшафтні платформи роблять театр частиною повсякденного міського життя. У таких спорудах простір фойє продовжується на міську площу, а сама площа виконує функцію розширеного театрального середовища. Театр перетворюється на місце соціальної комунікації, де люди можуть проводити час навіть поза контекстом вистав.

Одним із центральних напрямів розвитку сучасної театральної архітектури є екологічність і сталість, що відповідає глобальним тенденціям екодизайну та відповідального будівництва. Театри все частіше споруджуються з використанням екологічних матеріалів, технологій енергоефективності, систем рекуперації повітря, геотермального опалення, сонячних батарей, перероблених матеріалів та водозберігаючих систем. Розповсюджуються концепції «зеленої сцени», «біофільного інтер'єру», «екологічно нейтральної будівлі». Природа стає не лише декоративним елементом, а інтегрованою частиною архітектурної

структури: з'являються внутрішні сади, зелені стіни, природні вентиляційні коридори, світлові шахти, що забезпечують тепловий комфорт без додаткової енергії. Театр перестає бути енергоспоживачем — він стає екологічно автономним організмом, який взаємодіє з кліматом і реагує на сезонні зміни довкілля.

Сучасний театр інтегрує важливі соціальні функції, сприяючи культурній інклюзії та формуванню спільнот. Архітектори зосереджуються на забезпеченні безбар'єрного доступу: пандуси, ліфти, адаптовані місця, тактильні елементи, аудіодескрипція, сурдопереклад, інклюзивна навігація — усе це стає обов'язковими складниками театрального простору. Театр стає платформою для різних вікових груп, соціальних категорій, культурних і етнічних спільнот, зберігаючи універсальність та водночас індивідуальність сприйняття. Особливої уваги набувають соціальні зони: відкриті фойє, громадські кав'ярні, інтерактивні зали, простори для творчої та освітньої діяльності. Таким чином, театр перетворюється на центр соціальної інтеграції, який сприяє формуванню активних громадських зв'язків.

Культурна комунікація стає основою театральної архітектури. Будівля не лише відображає сучасні естетичні й технологічні цінності, а й формує нові види взаємодії між людиною та мистецьким середовищем. Театр ХХІ століття — це простір співтворчості, у якому глядач перетворюється на активного учасника культурного процесу. Зростає роль театру як майданчика для експериментів, соціального діалогу та творчої взаємодії, де архітектура стає не фоном, а повноцінним учасником мистецької дії. Театр майбутнього — це живий, адаптивний, емоційно відкритий простір, який відображає різноманіття сучасного суспільства та формує нові культурні горизонти.

Особливість	Значення	Приклад
Багатофункціональність	Сучасні театри поєднують кілька функцій: драматичні	Національний центр виконавських мистецтв у Пекіні (Китай) — комплекс,

	<p>вистави, концерти, конференції.</p> <p>Проекти передбачають гнучкі сцени, що трансформуються залежно від потреб.</p>	<p>який включає оперний театр, концертний зал і театральну сцену.</p>
Інноваційні технології	<p>Використання сучасних матеріалів: скла, бетону, металевих конструкцій.</p> <p>Інтеграція сценічної автоматизації, VR-технологій, систем доповненої реальності.</p>	<p>Театр Осло в Норвегії, де застосовані екологічні матеріали та енергоефективні технології.</p>
Акустичні рішення	<p>Висока якість звуку досягається завдяки ретельно розробленій геометрії залу та матеріалам обробки.</p>	<p>Гарвардський центр мистецтв (ART Center), що відомий своїм акустичним дизайном.</p>
Естетика та дизайн	<p>Сучасний мінімалізм: простота форм, гармонія кольорів, інтеграція</p>	<p>Театр на Подолі (Київ, Україна) — сучасний театр, який органічно вписується в</p>

	<p>будівлі в міський ландшафт.</p> <p>Акцент на прозорість і відкритість завдяки використанню великих скляних поверхонь.</p>	<p>архітектуру Андріївського узвозу.</p>
Екологічність	<p>У проєктах враховують енергоефективність, використання відновлюваних джерел енергії.</p>	<p>Green Theatre у Сінгапурі, який має вертикальні сади та системи сонячної енергетики.</p>
Комфорт для глядачів	<p>Забезпечення зручного доступу для всіх категорій глядачів, включаючи людей з інвалідністю.</p> <p>Ергономічні крісла, якісний огляд з будь-якої точки залу.</p>	<p>Elbphilharmonie в Гамбурзі (Німеччина) з кріслами, що дозволяють однаково добре чути музику з будь-якої позиції.</p>

## РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ПРОЕКТУВАЛЬНИХ РІШЕНЬ СПОРУД ГРОМАДСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

### 2.1. Типологічний аналіз театральних будівель

Драматичні театри — це найпоширеніший тип театральних споруд, призначений для постановки вистав, у яких основними засобами художньої виразності є акторська гра, слово, міміка, жести і пластика рухів. Вони, як правило, не потребують складного оркестрового простору чи специфічних акустичних вимог, проте вимагають високої якості сценічного освітлення, звукового підсилення та зручної взаємодії між акторами і глядачами. Просторова організація таких театрів підпорядкована драматургії вистави — сцена розташовується візуально домінантно, а зал має форму, що сприяє емоційному зануренню публіки. Особлива увага приділяється створенню оптимального поля зору: жоден глядач не повинен відчувати себе віддаленим від дії. Саме драматичні театри стали історичною основою розвитку театральної архітектури, оскільки вони найточніше відображають взаємодію актора та глядача, структуруючи простір навколо цієї взаємодії.

Музичні театри — оперні, балетні, театри мюзиклу, оперети — вирізняються складнішою архітектурно-технічною організацією. Основний акцент робиться на забезпеченні ідеальної акустики, яка дозволяє передати найтонші нюанси людського голосу та музичного інструментарію. Центром просторової структури музичного театру стає сцена з великою глибиною, розвиненим сценічним комплексом і значним запасом технічних можливостей: підйомні механізми, декораційні шахти, сценічний міст, поворотні кола, верхня механіка для кріплення декорацій та світлових систем. Обов'язковим елементом є оркестрова яма, яка повинна бути акустично вивіреною й комфортною для музикантів. Музичні театри зазвичай мають монументальні фасади і розкішні інтер'єри, що передають урочистість та велич музично-сценічного мистецтва і створюють відповідний емоційний настрій у глядача ще до початку вистави.

Лялькові театри — це окремий тип, орієнтований здебільшого на дитячу аудиторію, хоча сьогодні активно розвиваються й експериментальні лялькові

театри для дорослих. Їх архітектура підкреслює казковість, магію та фантазію: яскраві кольори, пластичні форми, декоративні елементи, інтерактивні інсталяції. Сценічний простір у таких театрах має специфічні вимоги: він менший за розміром, адаптований для роботи маріонеток, тростинних, тіньових, настільних ляльок, а також обладнаний системами, що дозволяють акторам залишатися непомітними. Лялькові театри прагнуть створювати атмосферу гри та творчості, тому часто мають простори для інтерактивних занять, майстерень, тематичних експозицій, які залучають дітей до творчого процесу.

Спеціалізовані театри — це камерні, експериментальні або авангардні простори, що виходять за межі традиційної театральної форми. Часто вони розміщуються в адаптованих промислових будівлях, на фабриках, у складах, галереях, підвалах або відкритих урбаністичних просторах. Гнучкість такого простору є ключовим параметром: сцена може змінювати місце, глядачі можуть переміщуватися або розташовуватися в довільній конфігурації. Світло, звук і простір тут часто стають самостійними художніми засобами. Саме ці театри значною мірою формують сучасні тенденції перформативного мистецтва, де головним стає експеримент із формою, структурою простору та взаємодією між учасниками вистави.

Малі театри — до 500 місць — створюють камерну атмосферу, де актор і глядач перебувають у безпосередньому контакті. Вони ідеальні для драматичних постановок, моноспектаклів, експериментальних вистав і дитячих вистав. Невеликий розмір дозволяє зберегти інтимний характер простору, де глядач відчуває себе частиною дії. Архітектура таких театрів зосереджується на гнучкості простору та мінімізації дистанції між сценою і аудиторією.

Середні театри — 500–1000 місць — поєднують комфорт і функціональність. Це універсальний формат, який дозволяє проводити як камерні, так і масштабні постановки. У таких спорудах оптимально вирішено питання акустики, видимості сцени, розташування технічних зон і приміщень для обслуговування глядачів. Середні театри найчастіше будуються в регіональних центрах і є важливими культурними осередками міста.

Великі театри — понад 1000 місць — це монументальні споруди, що виконують роль культурних центрів регіону або держави. Вони мають складну сценічну механіку, кілька ярусів глядацьких місць, балкони, ложі, додаткові зали для репетицій, музейні експозиції, освітні простори, конференц-зони. Архітектурний образ таких театрів часто стає домінантою міського середовища, символом культурного статусу та мистецької велич міста.

Однозальні театри є класичним типом театральної будівлі з однією основною глядацькою залюю. Така композиція дозволяє зосередити всю увагу на головній сцені та забезпечити чітку просторову ієрархію — від вхідного фое до залу. Однозальні театри зберігають спадкоємність з історичною типологією театральних споруд, у яких конфігурація залу була ключовим мистецьким параметром.

Багатозальні театри — це сучасні багатофункціональні комплекси, які мають кілька залів різного призначення: великі, камерні, трансформовані, експериментальні, освітні. Вони дозволяють одночасно проводити різні культурні події, забезпечуючи ефективне використання будівлі, її гнучкість і економічну доцільність. Архітектура таких театрів нагадує культурний хаб, у якому різні зали взаємодіють між собою функціонально та технологічно.

Стаціонарні театри функціонують цілий рік. Вони оснащені системами вентиляції, опалення, кондиціонування, акустичного регулювання та безпеки. Це капітальні споруди, як правило, розташовані у центральних частинах міст і мають розвинену інфраструктуру. Сезонні театри, навпаки, — це відкриті літні сцени, амфітеатри, павільйони або тимчасові конструкції, які функціонують у теплий період року. Вони інтегровані в природне середовище — парки, узбережжя, ботанічні сади, рекреаційні зони — що створює унікальну атмосферу взаємодії природи та мистецтва. Такі театри зазвичай мають полегшені конструкції, швидкий монтаж та демонтаж, зручну акустику під відкритим небом і мобільну сценічну інфраструктуру.

Класичні театри вирізняються симетричною композицією, чіткою геометрією планувальних рішень, наявністю авансцени, оркестрової ями,

партеру, лож і балконів. Інтер'єри таких театрів багаті декоративними елементами, ліпниною, ордерними формами, живописом. Класичний театр став символом традиції, стабільності та урочистості, а його естетика відображає уявлення про велич і мистецьку спадщину.

Сучасні театри, на відміну від класичних, мають гнучку асиметричну структуру. Вони використовують новітні матеріали — скло, метал, дерево, полімери — та мінімалістичну естетику. Принцип вільного планування дозволяє створювати нові способи взаємодії між сценою та глядачем. Рухомі сцени, мобільні трибуни, цифрові екрани та автоматичні системи освітлення створюють абсолютно нову концепцію сценографії, де простір стає хореографічною складовою мистецького процесу.

Монофункціональні театри призначені виключно для театральних вистав. Їх простір має чітку структуру: глядацька зала, сцена, художньо-постановочні цехи, складські приміщення, гримерні, фое, технічні кімнати. Багатофункціональні театральні-культурні комплекси — це простори нового типу, які об'єднують театральні вистави, концерти, кінопокази, виставки, творчі лабораторії, лекції, мистецькі резиденції. Такі комплекси формують основу культурного життя міста та стають центрами креативної економіки.

Традиційні театри використовують класичні сценічні механізми, ручне управління декораціями, традиційні світлові установки. Їх цінність полягає у збереженні історичної автентичності та класичної культури театального виробництва. Сучасні театри, навпаки, мають високий рівень технічного оснащення: автоматизовані системи підйому декорацій, змінні підлоги, пересувні платформи, акустичні панелі, LED-освітлення, 3D-проекції, цифрові пульти керування. Такі технології перетворюють виставу на складний мультимедійний проєкт.

Проєктування театральних споруд в Україні здійснюється відповідно до ДБН В.2.2-16:2019 «Культурно-видовищні та дозвіллієві заклади». Основні вимоги передбачають оптимальну видимість сцени з кожного місця, що визначається правильним ухилом рядів, радіусом огляду та конфігурацією залу.

Акустика має відповідати вимогам конкретного типу театру: драматичні театри потребують чіткої передачі мови, музичні — широкого динамічного діапазону звуку. ДБН також визначають норми доступності: безбар'єрні маршрути, пандуси, ліфти, спеціально обладнані місця, тактильні елементи та адаптовані санітарні вузли. Особливу увагу приділено пожежній безпеці, евакуаційним виходам, системам вентиляції та мікроклімату. Театр повинен бути не лише естетичним і функціональним, а й безпечним, доступним та комфортним для кожного відвідувача.

## **2.2. Чинники, що визначають розвиток інфраструктури театральних будівель**

Розвиток інфраструктури театральних будівель є складним і багатофакторним процесом, у якому взаємодіють соціальні, економічні, культурні, архітектурні, технологічні, екологічні, урбаністичні та правові чинники. Кожен із них формує не лише зовнішній вигляд театральних споруд, але й визначає їхню функціональність, доступність, роль у суспільному житті та відповідність сучасним викликам. Сьогодні театр — це не лише сцена і глядацька зала, а цілісний культурний простір, у якому поєднуються мистецтво, освіта, спілкування та громадська активність. Він стає каталізатором міського розвитку, осередком духовності й інновацій.

Ключову роль у формуванні попиту на театральні будівлі та визначенні їхньої архітектурної типології відіграють соціальні чинники. Театр історично виконує функцію колективного простору, де суспільство не лише споглядає мистецтво, а й осмислює власні цінності, традиції, ідентичність. У сучасному світі соціальна місія театру полягає у створенні відкритого, інклюзивного простору, доступного всім групам населення — людям різного віку, соціального статусу, рівня мобільності чи особливих потреб. У зв'язку з цим в архітектурі театральних будівель активно впроваджуються принципи універсального дизайну: зручні пандуси, ліфти, тактильні елементи, зали з місцями для інвалідних візків, системи аудіодескрипції та сурдоперекладу. Такі рішення

забезпечують не лише доступність, а й відчуття належності до культурного середовища.

Соціальні чинники впливають також на формування внутрішнього простору театру. Сучасні заклади дедалі частіше включають інтерактивні фойє, дитячі кімнати, освітні зали, студії для творчих майстер-класів, відкриті лабораторії. Театр стає простором взаємодії та комунікації — місцем, де глядач може не лише спостерігати, а й брати участь у творчому процесі. У великих містах формується тенденція створення багатофункціональних театральних комплексів, у яких поєднуються виставкові простори, коворкінги, медіатеки, бібліотеки, кафе, а інколи й культурні ринки чи відкриті публічні площі. У малих громадах, навпаки, переважає камерна архітектура, яка спрямована на підтримку локальних ініціатив і формування тісного зв'язку між театром та його відвідувачами. Соціальна функція театру нині включає інтеграцію різних культурних спільнот, підтримку локальної ідентичності, розвиток творчого потенціалу та формування громадянської активності через мистецтво.

Економічна складова є рушійною силою розвитку театральної інфраструктури. Будівництво, утримання та модернізація театрів потребують масштабних інвестицій, тому сучасні моделі фінансування стають багатокомпонентними. Окрім державних коштів, важливою є роль приватних інвесторів, меценатів, спонсорів, міжнародних грантових програм та партнерських проєктів. Завдяки цьому театри здатні не лише виживати, але й розширювати свій функціональний потенціал. У великих містах театри відіграють значну економічну роль: вони формують туристичні потоки, підвищують ділову активність, стимулюють розвиток готельного та ресторанного бізнесу, підтримують індустрію костюмів, сценографії, світлових та звукових технологій. Райони з розвиненою театральною інфраструктурою часто перетворюються на культурно-економічні центри, де зосереджуються підприємства креативних індустрій.

Економічно ефективна модель театру сьогодні передбачає диверсифікацію джерел доходу: оренда залів для конференцій, проведення виставок, кінопоказів,

фестивалів, організація освітніх програм, гастрономічних подій. Усе це перетворює театр на універсальний простір, що працює щоденно та щогодинно. Завдяки такому підходу театри стають стійкими до економічних криз і здатні впроваджувати інноваційні проекти, не обмежуючись традиційною діяльністю.

Технологічний прогрес радикально змінив уявлення про сцену, глядацький зал і взаємодію глядача з театральним мистецтвом. Сучасні театральні будівлі інтегрують системи автоматизованого керування освітленням, звуком, декораціями, механікою сцени, а також використовують цифрові інструменти — VR-декорації, голографічні проєкції, AR-елементи, інтерактивні медіафасади. Завдяки цьому режисери отримали можливість створювати ефекти глибини, багат шаровості, рухомих ландшафтів, динамічних візуальних світів. Глядацький досвід стає багатовимірним, а межа між сценою та реальністю — розмитою.

Театри, у сфері інженерії, сьогодні проєктуються як «розумні» будівлі. Це означає використання датчиків для регулювання температури, вологості та вентиляції; систем енергоефективного освітлення; акустичних панелей зі змінною геометрією; автоматизованих систем безпеки. Деякі театри оснащені мобільними сценами, що дозволяють змінювати конфігурацію простору за лічені хвилини. Технологічне обладнання включає поворотні кола, підйомні платформи, трансформовані підлоги, роботизовані світлові системи, проєкційні куполи, інтерактивні підлоги.

Особливе значення має розвиток медійної інфраструктури. Театри дедалі частіше створюють студії для онлайн-трансляцій, розробляють власні цифрові архіви, організовують інтерактивні екранізації та гібридні вистави. Це дозволяє збільшити аудиторію, зробити театр доступним людям, які не можуть бути присутніми фізично. Таким чином, технології не лише розширюють інструментарій мистецтва, а створюють нову форму культурної комунікації.

Архітектура сучасного театру — це синтез функціональності, символізму і технологічної інновації. Архітектори прагнуть до створення гнучкого простору, який можна адаптувати до різних жанрів мистецтва: драматичних вистав, балету,

опери, музичних шоу, перформансів, інсталяцій. У таких будівлях сцена не є єдиним центром, натомість з'являються альтернативні майданчики — камерні зали, студійні сцени, експериментальні коробки, сцени просто неба. Архітектурне планування включає можливість швидкої трансформації глядацьких місць, зміни напрямку сценічної дії, створення кругової або мобільної сцени.

Естетика сучасних театрів відображає тенденції прозорості, легкості й просторової відкритості. Прозорі фасади, великі атріуми, широкі сходові простори, багаторівневі фойє створюють атмосферу відкритості та свободи. Театр перестає бути замкненою спорудою — він перетворюється на продовження міського середовища. Навколо театрів часто формуються публічні простори — площі, амфітеатри на відкритому повітрі, зелені тераси, садові дворики, які забезпечують інтеграцію мистецтва у повсякденне життя містян.

Культурні чинники визначають художній зміст театральної архітектури. Театри різних країн відображають національні традиції, стилі та культурні коди. У Західній Європі переважає тенденція модернізму з акцентом на мінімалізм і технологічність. У країнах Сходу — коди традиційної архітектури, у яких простежуються мотиви національної естетики, символічність і багатівікові культурні практики. Сучасна театральна архітектура прагне інтегрувати локальну ідентичність, тому проекти враховують історичний контекст, культурну пам'ять, традиції ремесел, специфіку мови та міфології.

В Україні театри відіграють особливу роль як носії української ідентичності, культурної спадкоємності та національної пам'яті. В умовах війни театральні будівлі стають просторами культурного опору, місцями для осмислення травматичного досвіду, платформи для діалогу, інтеграції внутрішньо переміщених осіб, підтримки національної єдності. Відродження театральної інфраструктури стає важливим фактором відновлення культурної тканини країни та збереження її духовних цінностей.

Сучасна театральна архітектура неможлива без екологічного підходу. У будівництві дедалі частіше застосовуються принципи сталого розвитку:

використання енергоощадних технологій, природної вентиляції, систем рекуперації тепла, сонячних панелей, збору дощової води, дахів з озелененням, фасадів із живими рослинами, екологічно безпечних матеріалів. Важливою тенденцією є створення біофільних інтер'єрів — просторів, у яких природні матеріали, рослини та природне світло формують здорове та комфортне середовище для глядачів і працівників театру. Такі рішення сприяють зниженню енергоспоживання та забезпечують гармонійний діалог між архітектурою та природою.

Урбаністичні та географічні чинники також визначають архітектуру театру. У центрі міста театр може бути головним містобудівним акцентом — візуальним і функціональним ядром. У нових районах він стає інструментом розвитку території, приводячи за собою інфраструктурні зміни і стимулюючи економічний ріст. Ландшафтні умови впливають на формування типології театру: у гірських районах — це природні амфітеатри, у приморських містах — відкриті сцени на узбережжі, у щільній міській забудові — вертикальні театральні комплекси.

Проектування театрів регулюється системою державних норм, стандартів безпеки, правил реставрації, інклюзивності та охорони культурної спадщини. В Україні ключовим документом є ДБН В.2.2-16:2019, який визначає вимоги до акустики, видимості, евакуації, безпеки, мікроклімату. Особливі вимоги стосуються реконструкції історичних театрів: збереження автентичності, наукова реставрація, адаптація до сучасних технологічних і безпекових стандартів.

Отже, розвиток театральної інфраструктури — це не просто будівництво нових споруд, а створення живої культурної системи, де поєднуються архітектура, технології, соціальні потреби, економічна стратегія та екологічна відповідальність. Сучасний театр — це простір гармонії між людиною, мистецтвом і середовищем, який відображає рівень культурної зрілості суспільства. У XXI столітті театральні будівлі стають символами відкритості,

інноваційності та гуманізму — місцями, де минуле поєднується з майбутнім, а мистецтво органічно врістає у життя спільноти.

### **2.3. Інклюзивність та ергономіка у сучасному театральному проектуванні.**

Інклюзивність та ергономіка відіграють ключову роль у сучасному театральному проектуванні, оскільки саме ці принципи формують якісно новий тип культурного середовища — відкритого, адаптивного та орієнтованого на всі категорії населення. Театр XXI століття перестає бути елітарним простором, призначеним для окремих соціальних груп; його архітектура має гарантувати рівні можливості для всіх відвідувачів, незалежно від віку, стану здоров'я, фізичних та когнітивних можливостей. У цьому контексті інклюзивність перетворюється на фундаментальний архітектурний принцип, що визначає організацію простору, логістику руху, розташування функціональних зон, їхню доступність та комфорт користування.

В Україні питання інклюзивності регламентуються рядом нормативних документів, ключовим з яких є ДБН В.2.2-40:2018 «Інклюзивність будівель і споруд», що встановлює сучасні вимоги до архітектурної доступності та враховує потреби маломобільних груп населення. Додатково регулюючими документами виступають ДБН В.2.2-16:2019 «Будівлі і споруди. Культурно-видовищні заклади», який містить вимоги до конструктивних елементів театрів та концертних залів, ДСТУ ISO 21542:2021 «Будівлі та споруди. Доступність та зручність користування», що є українською адаптацією міжнародного стандарту з доступності, а також норми пожежної безпеки відповідно до ДБН В.1.1-7:2016.

Сучасний театр, спроектований на засадах інклюзивності, розглядається як комплексна система, де всі функціональні зони — зовнішні площі, вхідні групи, вестибюлі, гардероби, санітарні приміщення, глядацькі зали, сцени, освітні лабораторії, репетиційні блоки, адміністративні та технічні зони — мають бути логічно пов'язані, безбар'єрні та комфортні. Проектувальні рішення враховують ергономічні параметри руху людини, її фізіологічні потреби, а також психологічні аспекти перебування у публічному культурному середовищі.

Одним із базових елементів є організація доступного зовнішнього середовища. Підходи, що відповідають ДБН В.2.2-40:2018 та ISO 21542:2021, передбачають створення безперешкодних пішохідних маршрутів з мінімальною кількістю перепадів висот, укладання тактильних плит для орієнтації людей із порушенням зору, облаштування пандусів із ухилом не більше 8 %, наявність зовнішніх ліфтів або підйомників там, де використання пандуса є неможливим. Паркінги передбачають спеціальні місця для людей з інвалідністю з промаркованими зонами шириною не менше 3,5 м, відповідно до вимог ADA Standards та EN 17210:2021. Освітлення території має забезпечувати комфортну орієнтацію у вечірній час, а зовнішня навігація — допомагати користувачам швидко знаходити головний вхід або допоміжні входи.

Вхідна група театру є одним із найважливіших елементів інклюзивного середовища. Сучасні стандарти передбачають автоматичні або напівавтоматичні двері шириною не менше 0,9 м, контрастну колірну гаму дверних порталів, зрозумілі інформаційні позначення та тактильні маркери. У великих театральних комплексах доцільно застосовувати тамбури з мінімальною кількістю дверей, аби уникнути ускладненого руху людей з інвалідністю, а також організувати альтернативні маршрути без турнікетів, що відповідає принципам universal design.

Фойє та вестибюль мають дозволяти вільний рух великих потоків людей, що особливо важливо в період антракту або перед початком вистави. ДБН В.2.2-16:2019 регламентує мінімальну площу фойє відповідно до місткості залу, а стандарти доступності визначають ширину проходів не менш ніж 1,5 м при двосторонньому русі. У фойє часто організують комфортні зони очікування з можливістю сидіння, місця для колясок, візків та інших допоміжних засобів пересування. Навігаційні системи повинні бути максимально простими та зрозумілими: великі шрифти, піктограми, кольорове зонування, дублювання шрифтом Брайля, що регламентується ДСТУ ISO 4157 та ISO 7001.

Важливе місце у театральній архітектурі займають санітарно-гігієнічні приміщення. Відповідно до ДБН В.2.2-40:2018 та EN 17210:2021 вони повинні

містити кабінки для маломобільних груп населення шириною не менше 1,65 м, мати розсувні або автоматичні двері, поручні, горизонтальні поручні біля унітазу, спеціальні раковини з можливістю під'їзду на візку, дзеркала з нахилом, кнопки виклику персоналу. Доступні санвузли повинні розташовуватися на кожному рівні будівлі, а маршрути до них мають бути прямими та безперешкодними.

Глядацька зала — центральний елемент театру — розглядається як складна структура, що поєднує естетичні, ергономічні та безпекові вимоги. У сучасних театрах забезпечується не лише наявність місць для людей з інвалідністю, а й рівноправний вибір їхнього розташування. ДБН В.2.2-16:2019 рекомендує передбачати такі місця на різних рівнях залу, з рівною якістю огляду сцени. ADA Standards визначають мінімальну кількість таких місць — 1 % від загальної місткості зали. Місця мають бути розташовані так, щоб не заважати евакуації та забезпечувати простір для асистента. Проходи та ряди повинні мати достатню ширину, що дозволяє людині у візку або з обмеженою рухливістю безперешкодно пересуватися.

Ергономіка глядацького сидіння включає форму та матеріали крісел, оптимальну відстань між рядами (не менше 0,9 м), правильний кут нахилу підлоги, що забезпечує комфортний огляд. ISO 9355 визначає ергономічні принципи взаємодії людини з робочим середовищем, але ці принципи успішно адаптуються у проєктуванні крісел для театрів: спинка має підтримувати природний вигин хребта, сидіння — уникати надмірного тиску на стегна, а підлокітники — забезпечувати зручність посадки.

Акустичні характеристики залу також є частиною ергономіки. EN 60268-16 та ISO 3382 регламентують параметри реверберації, чіткості мови, індексу передачі мови STI. Для людей з порушенням слуху встановлюють індукційні петлі, FM-системи та інші технології, які підвищують доступність звучання. Розташування акустичних панелей, форма залу, матеріали, використані в інтер'єрі, впливають на комфортне сприйняття звуку для всіх категорій глядачів.

Сцена та закулісні зони також проектуються з урахуванням ергономіки і доступності. Граймерні мають бути оснашені робочими місцями різної висоти, освітленням, що відповідає стандартам ISO 8995, та вентиляцією, передбаченою ДБН В.2.5-67:2013. Маршрути руху акторів повинні бути логічними, без перепадів висот, з достатньою шириною для переміщення декорацій. Закулісний простір має передбачати доступ акторам з інвалідністю, що особливо важливо для інклюзивних театрів та освітніх центрів при театральних установах.

Важливим аспектом інклюзивного проектування є інтеграція цифрових технологій. Театри обладнуються системами субтитрування, сурдоперекладу, аудіоопису, дублюванням текстів на мобільні пристрої. Це вимагає створення спеціальних технічних зон, програмного забезпечення, місць для встановлення обладнання. У ряді театрів Європи (Берлінська філармонія, Королівська опера у Лондоні) вже використовуються інтерактивні стенди, що дозволяють отримувати додаткову інформацію у доступних форматах.

Сучасні концепції «універсального дизайну» передбачають створення у театрі психологічно комфортного середовища: використання теплих кольорів у громадських просторах, природного або м'якого освітлення, уникання різких контрастів, достатню кількість зон перепочинку, наявність відкритих двориків або терас. У великих театрах популярною стає ідея інтеграції сенсорних кімнат або тихих зон, де люди з підвищеною чутливістю (наприклад, люди в спектрі аутизму) можуть перебувати під час перевантаження.

Важливою сферою інклюзивності є евакуація. Відповідно до ДБН В.1.1-7:2016 та міжнародних стандартів NFPA 101, маршрути евакуації мають бути доступними для всіх, включно з людьми на візках. У театрах передбачають резервні виходи з широкими проходами, протипожежні ліфти, візкові евакуаційні платформи, системи голосового та світлового сповіщення, дубльовані текстовим і тактильним способом.

Таким чином, інклюзивність та ергономіка формують нову парадигму театральної архітектури, що ґрунтується на забезпеченні рівного доступу, фізичного та психологічного комфорту, технологічної адаптивності та

універсального дизайну. Сучасний театр стає не лише місцем демонстрації сценічного мистецтва, а й соціально орієнтованим середовищем, відкритим для всіх категорій глядачів. Він виконує функцію культурного хабу, що формує інклюзивну взаємодію, підтримує діалог різних соціальних груп, забезпечує простір для творчості та самовираження. Архітектура театру у цьому контексті виступає інструментом гуманізації міського середовища, розвитку суспільної толерантності та впровадження цінностей доступності, що відображають нові тенденції глобального культурного розвитку.

## **РОЗДІЛ 3. АНАЛІЗ ТЕАТРАЛЬНИХ СПОРУД ТА ІНШИХ БУДІВЕЛЬ ГРОМАДСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ**

### **3.1. Характеристики та методи містобудівного розташування театральних будівель.**

Розміщення ділянки для будівництва театральної споруди є однією з ключових складових у процесі архітектурного проектування, що визначає не лише характер функціонування майбутньої будівлі, але й її здатність впливати на містобудівний розвиток, соціальні процеси, культурні практики та економічну активність території. Ділянка театру — це вихідна точка формування архітектурно-просторового образу, яка визначає взаємодію театральної інституції з навколишнім середовищем, рельєфом, транспортною інфраструктурою, громадськими просторами та локальною ідентичністю міста.

Правильний вибір місця — це стратегічне рішення, яке формує успішність театру як культурного осередку. Розташування має відповідати положенням генерального плану міста, детального плану території, комплексної схеми розміщення культурних закладів, а також принципам сталого розвитку й урбаністичного планування. Важливо, щоб театр не конфліктував із навколишньою забудовою, не порушував транспортні потоки, водночас створюючи новий архітектурний акцент і підсилюючи культурну роль міста.

З урбаністичної точки зору театральна будівля є соціально значущим, багатофункціональним громадським об'єктом, який повинен бути інтегрований у логічну систему міського простору. Ідеальним місцем є центральна частина міста або сформовані громадсько-культурні осередки, такі як площі, бульвари, набережні, архітектурні ансамблі історичних кварталів. Проте сучасні тенденції допускають розміщення театрів і у периферійних зонах, особливо у швидко зростаючих житлових масивах. У таких випадках театр відіграє роль каталізатора розвитку території, створюючи центр тяжіння, навколо якого формуються нові громадські простори, рекреаційні зони, інфраструктурні елементи.

Планувальне рішення повинно враховувати характер навколишньої забудови — її поверховість, щільність, стилістику, функціональне наповнення.

Театр може виступати як домінанта, яка візуально виділяється на фоні житлових кварталів, або навпаки — інтегруватися у масштаб середовища, створюючи гармонійний діалог між приватною й публічною забудовою. Важливо, щоб архітектура будівлі відповідала композиційній осі міського простору та забезпечувала цілісність образу.

Доступність — основний критерій при виборі ділянки. Відповідно до сучасних норм і рекомендацій, театр має бути розташований у зоні доступності громадського транспорту, з відстанню до зупинок не більше 300–400 метрів. Така доступність забезпечує рівність можливостей для всіх груп населення, включно з маломобільними людьми, літніми відвідувачами, студентами та туристами.

Важливою є організація пішохідних маршрутів. Вони мають бути intuitively clear, добре освітленими, прямими і захищеними від зовнішніх перешкод. Пішохідні переходи повинні забезпечувати безпечний рух, а тротуари — бути зручними для дитячих візків і візків людей з інвалідністю. У центральних частинах міста важливо створювати пішохідні променади, які підсилюють культурно-рекреаційну роль театру, формуючи навколо нього зону громадського життя.

Поряд із театром необхідно передбачати місця для паркування. Оптимальна кількість — 100–150 місць для театру на 800–1000 місць, хоча сучасні рекомендації включають зменшення частки автомобільно орієнтованих зон та збільшення велопарковок, зон для таксі й громадського транспорту. Підземні або багаторівневі паркінги дозволяють максимально ефективно використовувати територію, не порушуючи композиційної гармонії.

Візуальні та ландшафтні характеристики ділянки

Естетичне сприйняття театральної будівлі формується ще до того, як глядач зайде всередину. Візуальні коридори повинні підкреслювати значущість театру, робити його добре видимим з ключових точок огляду міста. Особливо важливо забезпечити панорамні види при розміщенні театру на головних міських вулицях, історичних площах або набережних.

Ділянка повинна мати сприятливі ландшафтні характеристики: рівний або плавний рельєф, можливість створення озелених терас, відкритих майданчиків, невеликих амфітеатрів. Театри, розташовані поруч із водоймами, набережними чи парками, отримують додаткову естетичну цінність. Природний ландшафт дозволяє формувати цікаві архітектурні рішення: рекреаційні променади, тераси, зелені схили, тематичні сквери.

Площа ділянки залежить від масштабу театральної споруди. Середній драматичний театр на 800–1000 місць потребує приблизно 1,2–1,7 гектара. Для камерних театрів достатньо 0,5–0,8 га. Великі театрально-оперні комплекси можуть вимагати 2–3 гектари. Розпланування ділянки повинно враховувати:

- передтеатр — відкритий громадський майданчик перед входом;
- службову зону для вантажного транспорту;
- технічні під'їзди;
- зелені зони та рекреаційні ділянки;
- паркувальні майданчики;
- зони для сезонних заходів та відкритих вистав.

Передтеатральний простір відіграє важливу композиційну роль, формуючи настрій перед виставою. Він має бути просторим, мати місця для збору людей, фонтанів, арт-інсталяцій, зелені, декоративного освітлення, інколи — літні тераси чи малі сцени для камерних заходів.

Важливо враховувати шумове навантаження: ділянка повинна бути віддаленою від автомагістралей, промислових зон, залізниць. Зовнішній шум погіршує акустику та комфорт глядачів. Озеленення навколо театру допомагає зменшити шум, поліпшити мікроклімат, створити комфортні умови для відпочинку перед і після вистави.

Екологічна складова включає застосування принципів сталого розвитку: зелені дахи, вертикальні сади, використання дощової води, розумні системи освітлення, рекуперацію тепла, сонячні панелі. Сучасні театри дедалі частіше проектуються як енергоефективні комплекси, адаптовані до змін клімату.

Службова зона має бути прихованою від глядацької частини. Вона включає господарський двір, під'їзди для фур, приміщення для зберігання декорацій, технічні майстерні. Правильне зонування гарантує безпечну роботу персоналу та відсутність конфліктів між транспортними і пішохідними потоками.

Пожежна безпека вимагає облаштування пожежних проїздів шириною не менше 4 метрів, доступу до всіх фасадів, зовнішніх гідрантів та систем екстреного освітлення. Театр повинен відповідати нормам ДБН щодо евакуації та протидимного захисту

Сучасні театри є не лише місцем проведення вистав — це багатофункціональні культурні центри. Ділянка театру повинна бути інтегрованою у міську інфраструктуру таким чином, щоб працювати і вдень, і ввечері, забезпечуючи потік відвідувачів у кафе, галереї, інтерактивні простори. Навколо театру доцільно створювати «культурні площі» — відкриті майданчики для фестивалів, флешмобів, виставок, лекцій під відкритим небом.

Театр стає важливою частиною культурної екосистеми міста, впливаючи на розвиток громадської активності, локальної ідентичності та креативної економіки. Вдале розміщення театру здатне оживити район, підвищити його туристичну привабливість, стимулювати розвиток малого бізнесу, формувати нові центри соціального тяжіння.

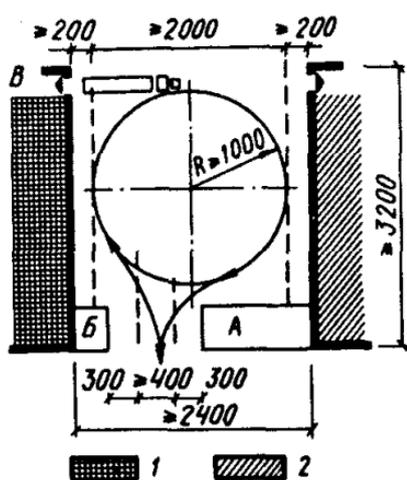


Рис. 1. Розміщення і організація господарського двору. А - монтажний двір; Б - навіс для лісоматеріалів і труб; В - доставка; 1 – будинок театру; 2 - виробничі приміщення. Розміри в сантиметрах.

### **3.2. Архітектурно-планувальне вирішення театральних споруд**

Архітектурно-планувальне вирішення театральних споруд базується на комплексному аналізі їхнього функціонального призначення, просторової організації, специфіки сценічних процесів, вимог акторського та технічного складу, а також розвиток сучасних тенденцій театального мистецтва. Театр у сучасному розумінні — це складний багатофункціональний організм, у якому взаємодіють мистецькі, технічні, соціальні й урбаністичні складові. Його архітектура покликана забезпечувати не тільки створення оптимальних умов для показу вистав, а й комфорт для глядачів, ефективність технологічних процесів, належний рівень безпеки, інклюзивності та емоційного впливу на відвідувача. У зв'язку з цим проектування театральних будівель розглядається як одна з найскладніших галузей архітектурної творчості, адже в ній поєднуються функціональні, технічні та художні аспекти, що повинні утворювати гармонійну і добре продуману систему.

Функціональне зонування театальної споруди є ключовим чинником у формуванні її архітектурного образу та експлуатаційної ефективності. Театри мають складну багаторівневу структуру, що складається з кількох взаємопов'язаних блоків: глядацького, сценічно-технічного та адміністративно-службового. У великих сучасних театрах формується також громадсько-культурний блок, який включає виставкові площі, галереї, лекційні аудиторії, творчі студії та інтерактивні простори, що дозволяють будівлі функціонувати як культурний центр протягом усього дня. Глядацька зона є найбільш публічною частиною театру та формує перше емоційне враження про нього. До неї входять вестибюль, гардероб, каси, фойє, зони очікування, буфети та безпосередньо глядацький зал. Сучасні тенденції підкреслюють відкритість та багатофункціональність цих просторів: використання атріумів, панорамного скління, оглядових сходів і зон для камерних концертів чи виставок. Особливу увагу приділяють логістиці руху відвідувачів, забезпечуючи інтуїтивно зрозумілі маршрути без перетину з технічними потоками.

Сценічно-технічна зона — найбільш технічно насичена частина театру, що визначає його можливості у створенні різноманітних сценографічних рішень. Сцена є серцем театрального процесу, і її простір повинен відповідати вимогам репертуару, дозволяючи реалізовувати трансформаційні, динамічні та експериментальні постановки. Висота сценічної коробки в оперних і драматичних театрах у 2–2,5 рази перевищує висоту порталу, що забезпечує ефективну роботу летючих механізмів та підйомних систем. Закулісний простір включає гримерні, костюмерні, реквізиторські, світлові й звукові апаратні, майстерні та репетиційні зали. Зручність їхнього планування має забезпечувати мінімальні відстані між цими приміщеннями та сценою. Сучасні театри часто використовують концепцію «театр-трансформер», коли сцена може змінювати глибину, масштаб, форму, а іноді й саме взаємне положення з глядацьким залом, що відповідає сучасним постановочним практикам та потребам перформативного мистецтва.

Адміністративно-службова зона включає приміщення для управління театром, технічних служб, художніх рад, зберігання костюмів, архівів, студій, навчальних класів, а також кімнат для акторів і творчих працівників. Ефективність її просторової організації безпосередньо впливає на якість підготовки вистав, оперативність роботи персоналу та загальний ритм функціонування театру.

Архітектурно-просторове вирішення театру визначає його художню ідентичність і відображає ідейну концепцію будівлі. Сучасні театри тяжіють до використання виразних пластичних форм, скляних фасадів, великих світлових площин, поєднання природного освітлення і штучної підсвітки, що створює відчуття відкритості, легкості та доступності. Просторовий розвиток театру підкреслюється головною композиційною віссю — маршрутом глядача від входу до залу, що має створювати поступовий емоційний ефект, коли кожне приміщення відкривається як нова сцена у внутрішньому сценарії будівлі. Атріумні простори часто виступають внутрішніми площами, що забезпечують

соціальну взаємодію між відвідувачами, функціонують як зони виставок, презентацій та творчих зустрічей.

Глядацький зал є центром театрального простору і визначає його драматургічну сутність. Основними вимогами до нього є забезпечення ідеальної видимості сцени, збалансованої акустики, зручності та відповідності репертуару. Форма залу може бути підковоподібною, віялоподібною, амфітеатрною або трансформованою, залежно від типу театрального мистецтва. Підковоподібна форма характерна для оперних і балетних театрів, тоді як віялоподібна оптимальна для драматичних постановок. Амфітеатр забезпечує покращений огляд, а «чорна коробка» використовується для експериментального театру. Акустика залу створюється за допомогою добору матеріалів обробки, рельєфу стін, стелі, крісел і використання дифузних систем, що формують рівномірне звучання в усіх точках простору. Освітлення залу включає основні, контурні та декоративні схеми, що підсилюють емоційний ефект.

Сцена як технологічний центр театру оснащена комплексом інженерних систем: автоматизованими платформами, поворотними колами, підйомниками, летючими механізмами, цифровими пультами керування світлом і звуком, відеопроєкційними системами та інтерактивними екранами. Таке оснащення дозволяє реалізовувати складні сценографічні рішення без використання великої кількості фізичних декорацій, що відповідає тенденціям мультимедійного та цифрового театру. Для акторів передбачені комфортні гримерні, реквізиторські, душові кімнати, кімнати відпочинку та репетиційні зали, площа яких повинна максимально відповідати параметрам сцени, щоб забезпечити повноцінний творчий процес.

Комфорт, безпека та інклюзивність — обов'язкові вимоги сучасної театральної архітектури. Інженерні системи мають забезпечувати стабільний мікроклімат у залі та службових приміщеннях, а вентиляційні та пожежні системи — безпечну експлуатацію будівлі. Інклюзивні рішення включають пандуси, ліфти, адаптовані санвузли, тактильні елементи навігації, індукційні

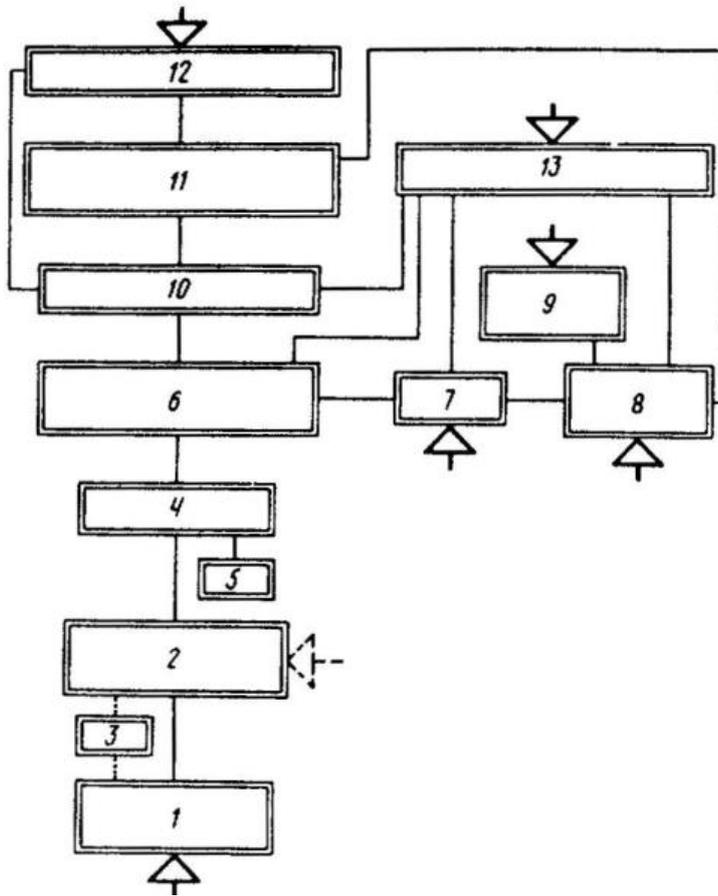
петлі для людей із порушеннями слуху та спеціальні місця у залі для маломобільних відвідувачів.

Архітектурний образ театру — це вираження його культурної місії та духовної сутності. Фасади часто мають символічний характер і виконуються з використанням скляних площин, підсвічування, скульптурних елементів, що підсилюють значення театру як культурної домінанти міського середовища. Інтер'єри вирішуються з урахуванням психологічного впливу кольору, фактури, світла та пропорцій, формуючи атмосферу урочистості чи камерності залежно від задуму архітектора.

Урбаністичний контекст відіграє важливу роль у проектуванні театру. Театр має бути органічно інтегрований у структуру міста, формувати композиційний акцент площі, вулиці чи культурного ансамблю. Навколо сучасних театрів створюються відкриті громадські простори — площі, сквери, амфітеатри, арт-парки, що дозволяють театру виходити за межі будівлі та функціонувати як публічний простір.

Типологічне розмаїття театрів охоплює драматичні, оперні, балетні, камерні, мультифункціональні та відкриті театральні простори. Кожен із цих типів має свої функціональні, технічні та акустичні особливості, які визначають архітектурну форму та внутрішню організацію будівлі. Сучасні театри часто комбінують кілька типів сцен, утворюючи універсальні комплекси, здатні приймати широкий спектр мистецьких подій.

Таким чином, архітектурно-планувальне вирішення театральних споруд є багатовимірним процесом, що поєднує функціональність, естетику, технологію, соціальну відповідальність та культурний символізм. Театр у сучасному місті не лише виконує роль місця для показу вистав, а й стає осередком комунікації, простором творчості, елементом міського ландшафту та важливим чинником духовного збагачення суспільства.



*Рис. 19. Загальна функціонально-планувальна схема театру.*

*1 - група вхідних приміщень; 2 - група рекреаційних приміщень; 3 - група санітарно-гігієнічних приміщень; 4 - зал для глядачів; 5 - приміщення технологічного забезпечення сцени; 6 - сцена, кармани, ар'єрсцена, авансцена;*

*7 - чергові склади; 8 - склади поточного сезону; 9 - резервні склади; 10 - артистичні вбиральні; 11 - репетиційні приміщення; 12 - приміщення для адміністративного і художнього керівництва та технічного персоналу; 13 - виробничі приміщення.*

### **3.3. Архітектурні особливості театрів України**

Українські театри, створені в різні історичні епохи, репрезентують не лише мистецькі досягнення, а й архітектурну еволюцію країни, що проходила через зміну державних систем, культурних пріоритетів та урбаністичних моделей. Кожен театр — це унікальна композиція простору, мистецької концепції й інженерних рішень, які відображають певний період і водночас формують образ

української культурної ідентичності. Важливим фактором є також те, що театри завжди були місцем комунікації, де збиралася інтелігенція, де формувалися громадські настрої, відбувалося осмислення історії та національного характеру. Тому архітектура цих споруд має не лише естетичну, а й символічну вагу.

Багато українських театрів мають складну історію реконструкцій, реставрацій і модернізацій, що відображає прагнення зберегти культурну спадщину та зробити її актуальною для нових поколінь. Наприклад, будівля Київської опери зазнавала неодноразових оновлень, але водночас майстри зберігали її автентичний дух і стиль. Театральні інтер'єри завжди вимагали особливої уваги, адже вони формують атмосферу перед виставою, налаштовують глядача на сприйняття мистецтва, створюють передчуття очікування та урочистості. У багатьох історичних театрах України збережено традиційну естетику — багатий декор, позолоту, кришталеві люстри, розписи, що відсилають до часів, коли театр був місцем елітарної культури.

Важливе значення у формуванні архітектурного образу українських театрів має регіональний контекст. Західноукраїнські театри, такі як Львівська опера чи Театр імені Заньковецької, зазнали сильного впливу європейської архітектури кінця XIX — початку XX століття. Тут особливо помітні традиції неоренесансу, необароко, академічної еkleктики. У цих театрах велика увага приділялася символічному декору: скульптурним групам, ідеалізованим фігурам муз, античних богів, алегоричним сюжетам, що мали підкреслювати піднесеність мистецтва.

У центрі України та на Сході архітектура театрів мала інші традиції. Тут відчутний вплив конструктивізму, радянського модернізму та функціоналізму. Театри Харкова, Дніпра, Запоріжжя часто виконані у стриманих формах, з перевагою прямолінійної геометрії, великих скляних площин, бетону та металу. Вони втілюють ідеї прогресу, технологічності та просторової свободи. Ці будівлі проектувалися з урахуванням збільшеної місткості, великої сцени, розвинутої системи фондів, службових приміщень та багатофункціональних фойє. Сучасний підхід до проектування таких театрів полягав у створенні максимально

функціонального простору, де акцент робився не стільки на декорі, скільки на технологічній оснащеності та комфорті.

У Південному регіоні, зокрема в Одесі, Миколаєві та Херсоні, театральна архітектура набуває морського колориту, легкості та просторової відкритості. Одеський театр опери та балету — найвідоміший представник цього напрямку — став справжнім символом міста. Його фасади сприймаються як монументальні декорації, що гармонійно поєднуються з архітектурним середовищем Приморського бульвару та інших історичних кварталів. Театр стоїть на своєрідній «сцені» міського ландшафту, підкреслюючи важливість гармонії між історичною забудовою та інноваційними архітектурними рішеннями.

Водночас важливою складовою сучасної театральної архітектури є її соціальна функція. Сьогодні театр перестає бути лише простором для перегляду вистав — він дедалі частіше виконує роль культурного центру, місця громадського діалогу, відкритих лекцій, концертів, кінопоказів, мистецьких резиденцій. Сучасні українські театри активно трансформуються, впроваджуючи нові типи інтер'єрних рішень, щоб відповідати потребам молодшої аудиторії та нових мистецьких практик. Багато театрів модернізують свої сцени, впроваджують сучасні системи озвучення, освітлення, мультимедійні екрани, автоматичні механізми зміни декорацій. Це дозволяє реалізовувати сучасні постановки, поєднуючи живу акторську гру з цифровими технологіями, які створюють ефект повного занурення.

Суттєвий внесок у формування сучасної театральної інфраструктури України роблять проекти реконструкції історичних будівель. Наприклад, оновлення Театру на Подолі в Києві стало одним із найбільш обговорюваних архітектурних проєктів останнього десятиліття. Новий фасад театру, виконаний із темної цегли та скла, викликав значну суспільну дискусію щодо поєднання сучасності та історичного середовища. Водночас інтер'єр театру був виконаний у мінімалістичному стилі, з акцентом на акустику, комфорт і сучасні технологічні рішення. Це свідчить про складність і важливість питання інтеграції нової

архітектури в історичні райони міст, де театр стає предметом не лише культурного, а й урбаністичного діалогу.

На особливу увагу заслуговує розвиток театральних просторів в умовах воєнного часу. Українські театри, попри складну ситуацію, продовжують функціонувати, стаючи не лише мистецькими майданчиками, а й осередками психологічної підтримки, громадської взаємодії та збереження національної ідентичності. У багатьох містах проводяться благодійні вистави, читання, мистецькі акції, які спрямовані на підтримку військових, переселенців та дітей. Це підкреслює особливу роль театру як духовного феномену, що виходить далеко за межі архітектури й художньої виразності.

Сучасні українські архітектори дедалі частіше звертаються до концепцій багатофункціональних арт-комплексів, що поєднують театр, концертний зал, галерею, коворкінг, публічну бібліотеку та громадський простір. Такий підхід дозволяє забезпечити високий рівень відвідуваності, економічну доцільність та інтеграцію різних культурних практик. Прикладом такого формату є сучасні проекти культурних центрів у Львові, Вінниці, Харкові, де театральні функції поєднуються з навчальною та виставковою діяльністю.

Окрему увагу варто приділити питанням інклюзивності, які сьогодні є обов'язковою вимогою для проектування культурних споруд. Українські театри активно впроваджують безбар'єрне середовище: пандуси, ліфти, тактильні поверхні, спеціальні місця в залах, системи аудіодескрипції та жестової мови. Такий підхід дозволяє зробити театр доступним для всіх груп населення, що особливо важливо в контексті європейської інтеграції України.

Не менш важливою тенденцією є екологічність театральної архітектури. Нові театри проектуються з урахуванням енергоефективності, використанням природного освітлення, систем рекуперації тепла, сучасної вентиляції та екологічних матеріалів. У великих містах активно впроваджуються зелені дахи, відкриті тераси, сонячні панелі. Театр стає не лише простором мистецтва, а й прикладом до навколишнього середовища відповідального ставлення.

Театральна архітектура України являє собою складний багатошаровий феномен, у якому поєднуються історія, мистецтво, урбаністика, інженерія та соціальна місія. Вона розвивається разом із суспільством, адаптується до нових викликів, зберігаючи водночас національні традиції та духовні цінності. Театри України — це не просто будівлі, а культурні символи, що формують образ наших міст, відображають історичний досвід і творять майбутнє української культури.

Монументальність і симетричність — це визначальні риси архітектури театрів, зведених у період сталінського ампіру, коли будівлі мали не лише естетичну, а й ідеологічну функцію. Такі театри покликані були вражати глядача величиною, підкреслювати силу держави та водночас створювати урочисту атмосферу, гідну «храму мистецтва». Одним із яскравих прикладів цього стилю є Дніпровський академічний театр драми і комедії, архітектура якого відзначається гармонійною симетрією фасаду, масивними колонами, монументальними сходами, стриманим, але виразним декором. Масштабність будівлі підкреслюється ритмічністю архітектурних елементів, великою висотою поверхів, широкими вікнами, що додають простору і світла. У таких спорудах застосовували натуральний камінь, ліпнину, декоративні карнизи, скульптури, які мали символізувати тріумф культури, перемогу праці та віру в майбутнє.

Театри доби сталінського ампіру вирізнялися виразною композиційною організацією — центральна вісь фасаду підкреслювала головний вхід, що нерідко оформлювався як портик із колонами або пілястрами. Над входом часто розміщувалися барельєфи чи панно з алегоричними сценами, пов'язаними з мистецтвом, народом або державою. Усередині переважали простори з високими стелями, урочистими вестибюлями, парадними сходами й багатим оздобленням — мармур, позолота, кришталь, декоративна штукатурка. Кожна деталь у таких театрах мала символічне значення: колони уособлювали стійкість традицій, куполи — велич і духовність, а симетрія — порядок і гармонію.

Перехід до сучасної архітектурної доби означив відхід від надмірного декору і звернення до принципів функціоналізму, мінімалізму, технологічності та відкритості. Українські театри почали змінюватися не лише зовні, але й

внутрішньо — змінювалися планувальні структури, технологічні можливості сцени, системи акустики, просторові сценарії перебування глядача. Нові будівлі стали більш легкими візуально, прозорими, орієнтованими на інтеграцію з міським середовищем. Головна ідея сучасного театру — не домінувати, а взаємодіяти, не підкреслювати велич, а створювати інтелігентний, комфортний, інклюзивний простір.

Одним із найяскравіших прикладів сучасної української архітектурної думки є Театр на Подолі в Києві — одна з найсуперечливіших, але водночас найсміливіших будівель, зведених в Україні за останні десятиліття. Проєкт, розроблений архітектором Олегом Дроздовим, демонструє не просто відхід від класичних канонів театральної архітектури, а й спробу створити нову філософію будівлі, у якій простота форм поєднується зі складними урбаністичними сенсами. Театр був побудований у щільній історичній забудові, де будь-яка нова споруда неминуче стає частиною діалогу між минулим і сучасністю.

Зовнішній вигляд театру вирізняється лаконічністю, геометричністю та використанням сучасних матеріалів — бетону, скла, дерева, металу. Асиметричний об'єм будівлі виглядає водночас стриманим і виразним, а нейтральні темні відтінки облицювання дозволяють споруді вписатися в історичний контекст Подолу, не втрачаючи при цьому власної індивідуальності. Прозорі вітражі та великі скляні поверхні створюють ефект відкритості: театр не відгороджується від міста, а навпаки — стає його продовженням, дозволяючи перехожим бачити внутрішній простір фойє, яке живе і вдень, і ввечері.

Інтер'єри Театру на Подолі також витримані в дусі мінімалізму: натуральні матеріали, відкрите планування, акцент на світлі та чистих площинах. Простір побудований таким чином, щоб не відволікати увагу від мистецтва. Немає зайвих декоративних елементів, але є ретельна робота з деталями — якісні текстури дерева, продумане освітлення, акустичні панелі, комфортні фойє та переходи. Особлива увага приділена трансформації сцени: за потреби вона може змінювати свою конфігурацію, що відкриває можливості для сучасних театральних експериментів.

У сучасній театральній архітектурі України простежується іще одна тенденція — орієнтація на багатофункціональність. Театр стає не просто місцем показу вистав, а й простором для майстер-класів, кінопоказів, фестивалів, творчих лабораторій. Це відповідає світовим тенденціям, за якими культурні будівлі мають бути гнучкими та доступними. Театри дедалі частіше включають в себе кав'ярні, коворкінги, виставкові галереї, дитячі студії, що розширює їхню аудиторію та робить культурне середовище ближчим до людей.

Сучасна архітектура театрів значною мірою прагне до екологічності. Використовуються енергоефективні технології, системи очищення повітря, рекуперації тепла, сучасні системи вентиляції. Зелені тераси, використання дерева, природного каменю, сонячних батарей та екологічних фарб також стали поширеними у нових проєктах. Театр сьогодні — це не лише мистецька, а й екологічно відповідальна інституція, що демонструє нову культуру взаємодії людини та довкілля.

Важливим напрямом розвитку театального будівництва є також інклюзивність — створення умов, за яких культурні події стають доступними для всіх. Сучасні театри передбачають пандуси, ліфти, просторе фойє, місця для людей з інвалідністю, системи сурдоперекладу, аудіодескрипцію для незрячих. Це принципово новий підхід, який свідчить про гуманістичну трансформацію простору: театр стає демократичним і відкритим.

Важливо відзначити, що розвиток театальної архітектури в Україні має і глибоко символічний аспект. У різні історичні періоди театри виконували важливу роль — були центрами громадського життя, носіями національних цінностей, осередками духовної єдності. Під час війни ця роль набуває ще більшого значення: театри стають місцем психологічної підтримки, збереження культурної пам'яті, простором для благодійних вистав і подій, спрямованих на допомогу військовим і постраждалим.

Таким чином, еволюція української театальної архітектури — це складний і багатовимірний процес. Вона пройшла шлях від монументального сталінського ампіру, з його величчю, симетрією та ідеологічною силою, до сучасного

мінімалізму й функціоналізму, що символізують свободу, відкритість і демократичність. Кожен період залишив по собі унікальні архітектурні шедеври, які й сьогодні формують культурний ландшафт України. Сучасні театри уособлюють прагнення до технологічного прогресу, творчої свободи і гармонійного поєднання мистецтва з міським середовищем. Вони є не тільки простором для сценічних вистав, а й дзеркалом, у якому відображається розвиток суспільства, його цінності, прагнення та ідентичність. І саме тому театральна архітектура залишається однією з найважливіших складових української культурної спадщини та майбутнього.

Окремо слід виділити театри України, які активно інтегрують народні мотиви та національні елементи у своє архітектурне оформлення, створюючи неповторну атмосферу та зберігаючи автентичність культурного простору. Такі споруди не лише виконують функцію місць проведення вистав, а й стають своєрідними символами національної ідентичності, де традиції, історія та сучасність гармонійно поєднуються. Прикладом є Харківський театр ляльок ім. В. А. Афанасьєва, у декорі якого використані орнаменти та символіка, характерні для української культури. Вони відображають народне мистецтво, декоративну традицію та локальну естетику, що робить будівлю впізнаваною і унікальною серед інших театральних споруд країни. Інтер'єри театру прикрашені розписами, декоративними панно та скульптурними елементами, які підкреслюють автентичність та емоційне сприйняття культурного спадку. У цьому театрі простір не лише слугує функціональним майданчиком для вистав, а перетворюється на цілісне художнє середовище, що формує у глядачів відчуття занурення у світ народної творчості.

Ще одним яскравим прикладом є Національний академічний театр у Сумах, що спеціалізується на драмі й музичній комедії та названий на честь М. С. Щепкіна, розташований на центральній Театральній площі міста Суми. Театр є не лише важливим культурним центром регіону, але й архітектурним символом міста. Його будівля була зведена у 1980 році за проектом видатних українських архітекторів Степана Сліпця та Андрія Чорнодіда. Уже наступного року, 1981-го,

автори проєкту були автори цього проєкту отримали Державну премію УРСР імені Т. Г. Шевченка в галузі архітектури, що підкреслює значущість цього об'єкта в культурному та архітектурному контексті України.

Архітектурні особливості будівлі театру вражають своєю продуманістю та високою якістю матеріалів. Фасад споруди виготовлений із цінних каменів та декоративних матеріалів різного походження: білий мармур зі Свердловська, рожевий граніт з Узбекистану, акмігрант з Білорусі та травертин з Грузії. Загальна площа цінного оздоблення становить близько 8000 кв. м, що надає будівлі величності та естетичної привабливості. Використання натурального каменю не лише забезпечує споруді довговічність, але й надає їй строгого урочистого вигляду, характерного для знакових культурних центрів. Такий підхід свідчить про прагнення поєднати національні архітектурні традиції з європейськими стандартами якості, естетики та професіоналізму, продемонструвавши високий рівень будівництва та художнього мислення.

Особливої уваги заслуговує внутрішнє оздоблення. Головне фое прикрашає порцелянове панно під назвою «Птахи щастя», виконане майстрами Сумського порцелянового заводу за ескізом художника Віктора Зарецького. Це панно не лише прикрашає простір, а й символізує творчість, гармонію та натхнення, що відповідає духу театру. Його композиція побудована таким чином, щоб візуально підсилити святкову атмосферу, налаштувати глядача на сприйняття мистецтва ще до початку вистави. Архітектурно-просторове рішення вестибюля та фойє створює комфортні умови для руху відвідувачів, одночасно формуючи атмосферу урочистості та святкового очікування. Великі площини світлого каменю, віддзеркалювальні поверхні, просторі проходи та декоративні світильники формують гармонійну просторову композицію, яка підсилює емоційний вплив архітектури на глядача.

Глядацька зала театру розрахована на 822 місця і має двоярусну структуру, що забезпечує зручний огляд сцени з будь-якої точки залу. Схил рядів розрахований таким чином, щоб забезпечити максимальну видимість і комфорт. Продумана акустика дозволяє максимально чітко сприймати звук під час вистав,

концертів та музичних номерів: звук рівномірно розподіляється по залу, не втрачаючи насиченості та глибини. Особливе значення мають матеріали оздоблення стін, стелі та крісел — вони підібрані з урахуванням акустичних характеристик для покращення якості звучання.

Театр обладнаний двома сценами — великою та малою. Велика сцена дозволяє проводити масштабні постановки — опери, балети, великі драматичні вистави з використанням складних декорацій і технічних механізмів. Мала сцена слугує майданчиком для камерних постановок, новаторських проєктів, експериментальних вистав, творчих лабораторій і концертних програм. Таке розділення сцен дозволяє одночасно реалізовувати різні творчі проєкти, збільшуючи функціональність театру як культурного осередку. Це також дає можливість розширити репертуарний спектр і залучити різні аудиторії — від дітей до поціновувачів сучасного мистецтва.

У 2012 році, з нагоди 80-річчя театру, Міністерство культури України присвоїло йому статус «академічний», що підтвердило високий рівень професійності колективу та значущість будівлі в національному культурному просторі. У 2020 році театр отримав статус «національний», що остаточно закріпило його як ключовий центр культурного життя Сумщини та України загалом. Цей статус не лише підкреслює престиж театру, а й відображає його роль у збереженні та розвитку національних театральних традицій, популяризації українського мистецтва та сприянні культурній дипломатії. Сумський театр став своєрідною візитівкою міста, поєднуючи в собі естетику модернізму, локальні мотиви та високу культурну цінність.

Сучасна архітектура Сумського театру поєднує функціональність і естетику, забезпечуючи комфортне перебування для глядачів та ефективну роботу персоналу. Інноваційні підходи до організації сценічного простору, сучасні матеріали та технічне оснащення дозволяють театру відповідати найвищим стандартам. Системи освітлення, акустики, вентиляції та сценічної механіки забезпечують високий рівень постановок, даючи можливість колективу реалізовувати творчі ідеї будь-якої складності. Технічні приміщення, гримерні,

репетиційні зали, костюмерні та складські приміщення організовані таким чином, щоб забезпечити зручну логістику та ефективну роботу творчих груп.

Водночас зовнішній та внутрішній вигляд театру зберігає зв'язок із національними традиціями, народним мистецтвом і культурною спадщиною регіону. Використання каменю, декоративних панно, символічних елементів, природних кольорів і мотивів української орнаментики формує у відвідувача відчуття приналежності до власної культурної спадщини. Театр стає не лише місцем мистецької діяльності, а й простором збереження культурної пам'яті.

Архітектурні особливості театральних споруд України демонструють гармонійне поєднання світових архітектурних тенденцій із національною самобутністю, що робить їх унікальними культурними пам'ятками. З одного боку, вони відповідають вимогам сучасності — технологічність, енергоефективність, комфорт, інклюзивність. З іншого — несуть у собі національно-культурний код, відображений у декоративних елементах, символах, оздобленні, пропорціях і просторових рішеннях. Саме ця комбінація формує неповторний стиль української театральної архітектури, який вирізняється на міжнародній арені.

Театри залишаються не лише центрами художньої діяльності, але й символами історії, ідентичності та розвитку міст. Вони формують візуальний образ міського середовища, стають культурними орієнтирами, архітектурними домінантами та місцями соціальної взаємодії. Українські театри, інтегруючи елементи модерну, народного мистецтва, класичних і сучасних стилів, створюють унікальні архітектурні ансамблі, що продовжують формувати національну культурну ідентичність та сприяти популяризації українського мистецтва на міжнародному рівні. Їхнє існування та розвиток є підтвердженням того, що культура залишається важливою складовою суспільного життя, а архітектура — одним із найвиразніших засобів відображення духовного потенціалу народу.



*Одеський національний академічний театр*



1992



2015



2017

*Театр на Подолі. Київ*

## **РОЗДІЛ 4. СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ, ІННОВАЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТЕАТРАЛЬНИХ СПОРУД**

### **4.1. Інноваційні технології в проектуванні та експлуатації театральних будівель.**

Сучасні технології, що активно інтегруються у театральну архітектуру, докорінно трансформують уявлення про функціонування культурного простору, розширюючи традиційні межі театру та створюючи нову парадигму взаємодії між глядачем, мистецьким процесом і самою будівлею. Театр ХХІ століття перестає бути закритим, статичним об'єктом, призначеним лише для репрезентації вистави; він перетворюється на динамічну багатофункціональну платформу, здатну реагувати на соціокультурні зміни, адаптуватися до різних форматів подій, інтегрувати у власну структуру нові технологічні рішення, перетворюватися на гнучкий простір для творчості, досліджень та інтерактивної взаємодії. У такому контексті інновації становлять не допоміжний елемент проектування, а фундамент, що визначає архітектурні, просторові та функціональні параметри театральних будівель майбутнього.

Одним із ключових напрямів розвитку інноваційних технологій у театрі є іммерсивність — здатність простору повністю занурювати глядача у драматичний, музичний або перформативний процес. Використання іммерсивних технологій змінює саму природу театального дійства: глядач більше не виконує пасивну роль спостерігача, а стає активним учасником, визначаючи траєкторії власного руху, точку огляду та спосіб взаємодії з подіями, що відбуваються. Архітектура іммерсивного театру є гнучкою, лабіринтною, модульною; стіни можуть рухатися, перегородки — трансформуватися, сцени — розгортатися у кількох просторових вимірах одночасно. Для таких театрів проектують складні системи відстеження руху глядача, адаптивні сенсорні освітлювальні комплекси, локальні мережі звукового підсилення, динамічні джерела світла, що реагують на присутність людини. Впровадження AR-технологій дає змогу формувати додаткові рівні візуальної реальності, роблячи кожну виставу унікальною та невідтворюною.

Суттєвого розвитку набувають VR-технології, що дозволяють створювати паралельні цифрові простори, у яких глядач може взаємодіяти із сценографією та подіями, що відбуваються на сцені. У сучасних театрах створюються VR-студії, де актори або режисери можуть моделювати простір майбутньої вистави, експериментувати з декораціями, позиціями камер, світлом, кольором та акустикою. Деякі театри переходять до формату VR-вистав, коли глядач повністю занурюється у цифрову сцену через спеціальне обладнання. Такі проекти вимагають ґрунтовної архітектурної підготовки: спеціальних акустично ізольованих приміщень, VR-залів, серверних кімнат, студій захоплення руху, інтегрованих систем високошвидкісної передачі даних.

Інноваційні рішення охоплюють і сценічну механіку, яка стає дедалі складнішою та технологічно досконалішою. Сучасні театри оснащуються автоматизованими системами управління верхньою та нижньою механікою сцени, які дозволяють змінювати конфігурацію простору у вертикальному і горизонтальному напрямках. Роботизовані платформи, поворотні кола, підйомні мости, рухомі підіуми, телескопічні конструкції, динамічні рейкові системи — усі ці елементи створюють новий рівень сценографічної виразності та дозволяють реалізовувати найскладніші режисерські задумки. Комп'ютеризовані пульти керування забезпечують точність руху, синхронізацію сценічних ефектів зі світлом, музикою, візуальними проєкціями.

Важливим напрямом є розвиток мультимедійних технологій, що дозволяють перетворювати театральний простір на гібридну інсталяцію. Системи 3D-мепінгу створюють ілюзію руху поверхонь, їх деформації, руйнування або трансформації, що відкриває можливість сценічних рішень, недосяжних у традиційній архітектурі. LED-панелі з високою роздільністю інтегруються у сценічні конструкції, підлоги, стелі, стіни, дозволяючи створювати ефект рухомих ландшафтів. Прозорі екрани, що встановлюються у фойє та рекреаційних зонах, розширюють інформаційний простір театру, демонструючи інтерактивні афіші, фрагменти репетицій, мультимедійні інсталяції.

Екологічне проектування є невід'ємною складовою театральної архітектури майбутнього. Впровадження систем сонячної генерації, зовнішніх сонцезахисних панелей, вітрових турбін, рекуперації тепла, багатошарових фасадних систем із змінними параметрами прозорості дозволяє значно зменшити енергоспоживання театральних будівель. Геотермальні системи опалення та охолодження забезпечують стабільні параметри мікроклімату. «Розумні» системи вентиляції реагують на зміну кількості людей у залі та працюють лише за потреби, що оптимізує енергоресурси. Біофільний дизайн стає частиною передових практик: інтеграція природних матеріалів, вертикальних садів, зелених дахів і внутрішніх озеленених атриумів створює атмосферу природності, знижує стрес, сприяє релаксації та покращує якість повітря.

Розвиток інновацій охоплює й навігаційні системи театральних будівель. Сучасний театр — це складний просторовий комплекс, де забезпечення зрозумілої та швидкої навігації має ключове значення. На зміну традиційним вказівникам приходять мультимедійні навігаційні панелі, інтерактивні кіоски, електронні табло, проєкційні покажчики. Системи навігації адаптуються до потреб відвідувачів: для людей із порушенням зору передбачені аудіомаяки, тактильні карти, підлоги з тактильними напрямниками; для людей із порушенням слуху — візуальні сигнали й субтитрування; для маломобільних груп — ліфти з голосовими повідомленнями й розширеними кабінами. Інтелектуальні алгоритми аналізують переміщення відвідувачів у просторі театру, оптимізують маршрути руху, запобігають утворенню черг.

Цифрові технології модернізують і процес управління театальною діяльністю. Сучасні театри активно впроваджують хмарні платформи для координації графіків репетицій, управління технічними процесами, ведення електронного документообігу, організації трансляцій. Використання електронних квитків і мобільних застосунків дає можливість створювати персоналізовані маршрути в межах театру: інтерактивні плани залів, схеми розсадки, віртуальні карти фойє, мультимедійні плани репертуару. Усі ці технології не лише

підвищують ефективність роботи театру, а й створюють нову якість взаємодії з відвідувачами.

Окрему увагу слід приділити реконструкції історичних театральних будівель, які є носіями культурної пам'яті. Поєднання збереження автентичності з інтеграцією сучасних технологій є складним архітектурно-інженерним завданням. Використання лазерного сканування, цифрової реставрації, 3D-друку історичних фрагментів, структурного моделювання дозволяє делікатно адаптувати старовинні конструкції до нових функціональних умов. Історичні театри отримують оновлені системи вентиляції, акустики, освітлення, інколи навіть повністю модернізовані сценічні комплекси, залишаючись при цьому візуально незмінними для глядача.

Інноваційний розвиток впливає і на створення нових жанрів театального мистецтва. Дедалі більшого поширення набувають цифрові вистави, VR-перформанси, інтерактивні спектаклі, де глядач може взаємодіяти з персонажами, впливати на сюжет, брати участь у колективному створенні сценографії. Це вимагає створення нових архітектурних типологій: black-box залів із мобільною конфігурацією, open-space лабораторій, цифрових студій, гібридних сцен із комбінованими світловими і звуковими системами.

Важливо підкреслити, що інноваційні театри стають не лише осередками мистецтва, а й інтегральною частиною міського культурного середовища. Вони перетворюються на арт-хаби, розташовані у культурних кварталах, набережних, міських парках, в історичних або інноваційних районах. Навколо таких театрів формуються креативні індустрії: арт-кафе, коворкінги, виставкові центри, музичні студії. Театр стає невід'ємною складовою міської екосистеми, працюючи не кілька годин на день, а постійно — як простір інтелектуального обміну, культурного розвитку, творчого експерименту.

Таким чином, новітні технології у театральній архітектурі формують нову модель культурного простору: гнучкого, адаптивного, екологічного, мультимедійного, інклюзивного. Театр майбутнього — це не лише архітектурна споруда, а динамічна система, що поєднує мистецтво, технології, освіту,

комунікацію та інновації. Він відображає складність сучасного світу та водночас формує нові можливості для розвитку культури, творчості та соціальної взаємодії.

#### **4.2. Театр як багатофункціональний культурний хаб у сучасному місті**

У контексті глибокої трансформації театрального простору ХХІ століття надзвичайно важливими стають питання взаємодії театру із ширшими культурними, соціальними, технологічними та урбаністичними процесами. Театр перестає бути ізольованою установою та поступово інтегрується в структуру міського життя, стаючи не лише майданчиком для показу вистав, а джерелом формування нових культурних сенсів, простором соціального діалогу, інтелектуального розвитку й міждисциплінарної співпраці. У зв'язку з цим архітектура сучасних театральних споруд має враховувати не лише естетичні та функціональні параметри, але й здатність будівлі адаптуватися до динаміки суспільного розвитку, успішно інтегруватися в міське середовище та виконувати комплекс культурних функцій.

Однією з ключових тенденцій формування сучасного театрального середовища є концепція відкритого культурного простору. Театральні будівлі дедалі рідше проектуються як закриті об'єкти з обмеженим доступом; натомість їхній простір розгортається у бік міста, запрошуючи перехожих до взаємодії навіть тоді, коли не проходять вистави. Відкриті фойє, арт-коридори, куточки для читання, інтерактивні експозиції, roof-тераси й оглядові майданчики формують нову модель театрального комплексу — відкритого, прозорого, демократичного. Такі простори здатні функціонувати протягом усього дня, забезпечуючи сталість культурного руху та формуючи атмосферу творчої активності поза межами спектаклю.

Сучасна театральна архітектура активно реалізує концепцію «креативного урбанізму», в межах якої театри перетворюються на каталізатори розвитку нових культурних районів, арт-кластерів і творчих кварталів. У багатьох містах світу створення театру стає першим кроком у комплексній ревіталізації занедбаних промислових або периферійних територій. Театр притягує творчі професії, сприяє появі галерей, арт-майстерень, студій дизайну, кав'ярень, культурних центрів та

освітніх просторів. Навколо театру формується новий соціокультурний магніт, що задає ритм життю району й сприяє підвищенню його соціальної та економічної цінності. Таким чином, театр стає не лише архітектурним об'єктом, а й механізмом міського розвитку.

У важливому контексті сучасного суспільного життя дедалі більше уваги зосереджується на темі інклюзивності. Театральна архітектура XXI століття формує новий стандарт просторової доступності: будівлі стають дружніми до людей різного віку, фізичних можливостей і соціальних груп. Архітектурні рішення враховують потреби маломобільних людей, людей із вадами слуху, порушеннями зору або когнітивними особливостями. Простори театрів обладнуються пандусами, тактильними напрямними, тактильними картами будівлі, ліфтами зі зниженою висотою кнопок, навігаційними системами з аудіопідказками, контрастним маркуванням сходів, широкими коридорами, спеціальними зонами для інвалідних візків у залі. Усе це створює нову філософію доступності — не лише технічної, але й емоційної, коли кожна людина відчуває себе включеною в культурне середовище.

Особливий вплив на розвиток театрів справляє розширення освітньої функції. Багато сучасних театрів створюють у своїх структурах школи акторської майстерності, студії сценографії, лабораторії перформативних мистецтв, простори для молодіжних творчих груп і дитячих студій. Театр перестає бути лише місцем показу — він стає центром формування молодих талантів та інтелектуального розвитку громади. Освітні простори проектуються як гнучкі трансформовані приміщення, які можна легко адаптувати для лекцій, тренінгів, танцювальних занять, репетицій, майстер-класів та кіносеансів. Такий підхід стимулює постійну взаємодію між професіоналами та аматорами, між глядачами та творцями, між традиційною та експериментальною культурою.

Цифрові технології продовжують формувати нові формати театального мистецтва, а отже, й нові вимоги до архітектурних рішень. Сучасні театри дедалі частіше інтегрують LED-панелі, панорамні екрани, системи розширеної та віртуальної реальності, інтерактивні стіни, комплекси кругового

відеозображення, мультимедійні поверхні, які виконують роль декорацій та змінюють простір у реальному часі. Віртуальні декорації дозволяють створювати складні сценічні світи без фізичних конструкцій, що значно змінює логіку архітектурного планування сцени. Адаптивні акустичні системи, що регулюються електронно, дозволяють оперативно змінювати характеристики залу залежно від жанру спектаклю — від камерної драми до масштабної симфонічної постановки.

Одною з найважливіших інноваційних тенденцій стає іммерсивність. Іммерсивні театри, популярні у світових столицях мистецтва, потребують гнучких просторових рішень: багаторівневих майданчиків, систем мобільних перегородок, підвісних платформ, динамічних світлових зон, сенсорних маршрутів для відвідувачів. Глядач перестає бути пасивним спостерігачем — він стає частиною сценічного простору, учасником події. Таким чином, театральний простір стає подібним до «живої системи», де кожен елемент може змінюватися залежно від характеру вистави.

У рамках глобальних екологічних викликів значного поширення набуває концепція «зеленого театру». Архітектура таких будівель базується на енергоефективних рішеннях та інтеграції з природним середовищем. Зелені дахи, фасади з живими рослинами, біофільні інтер'єри, панорамні вікна з максимальним природним освітленням, системи рекуперації тепла, накопичення дощової води, сонячні панелі та автоматизовані системи регулювання енергоспоживання формують екологічно відповідну модель театру. Такий підхід не лише зменшує вплив будівлі на довкілля, але й створює новий тип культурного простору, що сприяє психологічному комфорту та гармонізації середовища.

Інновації торкнулися також моделі взаємодії театру з глядачем. Сучасні театри активно використовують цифрові платформи для персоналізації досвіду: електронні квитки з інтерактивною навігацією, мобільні додатки з AR-підказками, онлайн-доступ до програмок, віртуальні екскурсії та трансляції вистав. Глядач отримує можливість обирати варіанти перегляду, впливати на структуру спектаклю або взаємодіяти з акторами дистанційно. Це радикально змінює модель «театр — аудиторія» і формує нову культуру цифрової участі.

У соціальному вимірі театр дедалі частіше розглядається як «соціальний інкубатор» — місце для громадських дискусій, культурних форумів, соціальних проєктів, волонтерських програм, фестивалів, платформ для молодіжних ініціатив та інклюзивного мистецтва. Завдяки своїй відкритості та гнучкості театр стає майданчиком для обговорення актуальних тем, від екології та урбаністики до соціальної рівності та культурної ідентичності.

У підсумку розвиток театру XXI століття відбувається в контексті глибоких цивілізаційних трансформацій — цифровізації, екологічної свідомості, інноваційності, соціальної відкритості та мультифункціональності. Сучасний театр перетворюється на багатовимірний культурний центр, у якому архітектура, технології, мистецтво та суспільство формують взаємопов'язану систему. Театр уже не є лише місцем для сценічної дії — він стає живою, адаптивною, інтелектуальною структурою, що активно впливає на культурний розвиток міста та суспільства в цілому. У цьому полягає ключова риса театру XXI століття: він стає організмом, здатним не лише реагувати на зміни, а й формувати нову культурну реальність.

#### **4.3. Соціокультурні фактори, що впливають на архітектуру сучасного театру.**

Архітектурні трансформації сучасного театру значною мірою обумовлені також розвитком нових моделей соціальної поведінки та зміненою структурою сприйняття культурного продукту. Сучасні дослідження у сфері соціології культури показують, що відвідувач XXI століття очікує від культурних інституцій гнучкості, інклюзивності, можливості індивідуального вибору форм взаємодії з мистецтвом. Якщо класичний театр пропонував стандартизовану модель — квиток, фойє, глядацький зал, вистава, — то тепер акцент зміщується у бік персоналізованого досвіду. Це вимагає від архітекторів створення багатопланового простору, який може бути використаний у різних форматах: як для традиційних постановок, так і для інтерактивних перформансів, творчих зустрічей, іммерсивних заходів або соціокультурних ініціатив. Відповідно, сучасні театри перестають бути жорстко структурованими будівлями — вони

набувають ознак просторової адаптивності, коли кожна частина будівлі може змінювати свою функцію залежно від потреб.

Водночас розвиток культури участі, характерний для сучасного суспільства, робить театр простором не лише для спостереження, а й для залучення. У багатьох країнах театри активно впроваджують моделі партисипативності, де глядач стає співтворцем події. Це впливає на архітектуру глядацьких залів: замість традиційних рядів сидінь з'являються мобільні конструкції, що дозволяють міняти конфігурацію в реальному часі. Простір може трансформуватися на арену, подіум, подієвий майданчик або лабораторію живої взаємодії. Такі рішення демонструють відхід від класичних канонів, відповідь на потреби сучасного суспільства, що прагне до безпосередньої участі, творчого самовираження та інтерактивного досвіду.

Не менш важливим соціокультурним фактором є зміна ролі технологій у житті суспільства. Через зростання цифрової присутності людина звикає до швидких інформаційних потоків, мультимедійних форматів та візуальної інтенсивності. Це формує очікування й щодо театру: глядач прагне не лише до традиційного драматичного мистецтва, а й до складних технологічних рішень, які посилюють емоційний вплив. Розвиток мультимедійних технологій, VR- і AR-систем, інтерактивних проєкцій та голографічних ефектів вимагає від архітекторів створення просторів, які відповідають цим технічним вимогам. Театральні будівлі мають забезпечувати можливість встановлення високотехнологічного обладнання, потребують адаптивних інженерних систем, здатних працювати з великим навантаженням. Це формує нову якість простору, де традиційні декорації можуть поєднуватися з цифровими середовищами, створюючи ефект занурення й розширюючи межі сценічного мистецтва.

Під впливом соціальних процесів змінюється й функція театрального фойє. Якщо раніше воно виконувало роль місця збору глядачів перед початком вистави, то сьогодні фойє стає самостійним громадським простором. Воно може функціонувати як галерея, мистецький салон, простір для зустрічей, лекцій, презентацій, концертів або репетицій. У багатьох сучасних театрах фойє відкрите

протягом дня, незалежно від наявності вистави, і стає важливим елементом міського середовища — місцем, де люди можуть працювати, навчатися, відпочивати або брати участь у комунікативних практиках. Архітектурно це проявляється у створенні просторих атріумів, двосвітних залів, панорамних сходів, просторів, наповнених природним світлом, та зон вільного доступу, які стимулюють соціальну активність.

Вплив соціокультурних факторів простежується і в розвитку відкритих театральних просторів. Сучасне місто, яке прагне до розширення публічних зон, стимулює створення амфітеатрів, літніх сцен, відкритих майданчиків для концертів і перформансів. Такі простори виконують роль культурних центрів просто неба, де театральне мистецтво органічно поєднується з міським життям. Їхня архітектура орієнтована на взаємодію з природним ландшафтом, доступність і гнучкість. Створення відкритих сцен розширює можливості театру, сприяє демократизації культурного продукту й дозволяє залучити ширшу аудиторію, включно з тими, хто не є традиційним відвідувачем театральних вистав.

Формування сучасного театру неможливе без урахування психологічного аспекту сприйняття простору. Соціологічні дослідження демонструють, що сучасний глядач очікує від культурного закладу не лише якісного художнього змісту, а й комфортного середовища, в якому він може почуватися безпечно, спокійно та емоційно включено. Це вимагає від архітекторів створення ергономічних, теплих, дружніх просторів з використанням натуральних матеріалів, м'якого освітлення, гнучких меблів і зон відпочинку. Архітектор враховує поведінкові сценарії відвідувачів: місця для спілкування, усамітнення, роботи, фотографування, очікування. У сучасному театрі простір перестає бути лише функціональним — він набуває психологічно-комфортного виміру, що сприяє емоційному зануренню глядача в мистецтво.

Суттєвий вплив на архітектуру театру мають глобальні зміни економічних моделей і розвиток креативних індустрій. Культура перестає бути лише сферою символічного виробництва — вона стає важливим економічним ресурсом. Театри, включені в систему креативних індустрій, відіграють роль магнітів, які

притягують інвестиції, туристів, соціальні ініціативи. Це стимулює появу комплексних культурних кварталів, де театри поєднуються з музеями, виставковими центрами, кав'ярнями, студіями дизайну та освітніми закладами. Архітектурно це призводить до створення ансамблів, де театр є центральним елементом, що формує навколо себе мережу просторів, спрямованих на розвиток соціокультурного середовища.

Важливою тенденцією є залучення громади до процесів проектування та реконструкції театрів. У багатьох містах Європи та світу запроваджуються моделі партисипативного проектування, коли місцеві жителі, художники, актори та урбаністи беруть участь у формуванні концепції майбутньої будівлі. Це дозволяє створювати простір, який відповідає реальним потребам громади, зменшує соціальну напругу та забезпечує відчуття причетності мешканців до культурного процесу. У результаті театр стає не лише естетичним об'єктом, а й соціальним продуктом, що відображає цінності й очікування громади.

Важливим соціокультурним фактором, що формує архітектуру театру, є також глобальні виклики, такі як пандемії та зміни у форматах соціальної взаємодії. Після 2020 року багато театрів зіткнулися з необхідністю адаптації своїх просторів до нових умов: забезпечення безпечної дистанції, створення можливостей для онлайн-трансляцій, адаптація залів під гібридні формати. Це стало каталізатором змін у проектуванні нових будівель: включення гнучких глядацьких місць, інтеграція студій онлайн-виробництва, розширення зовнішніх просторів для вистав просто неба. Такі рішення змінюють театр як інституцію, роблять його більш стійким до соціальних криз і відкритим до нових форматів взаємодії.

Суттєвий вплив на архітектурний розвиток театру має і фактор мультикультурності. У світі, де культурні потоки взаємодіють, а суспільства стають більш різноманітними, театри стають майданчиками, де взаємодіють різні традиції, мови й культурні коди. Це стимулює появу просторів, адаптованих для різних типів подій — від етнічних фестивалів до міжнародних театральних

резиденцій. Архітектура таких театрів тяжіє до універсальності та гнучкості, дозволяючи проводити події різного масштабу та культурного спрямування.

Особливої уваги потребує процес реконструкції історичних театрів, які є носіями культурної пам'яті та архітектурної спадщини. Соціокультурні очікування сучасного суспільства полягають у збереженні історичної автентичності при одночасному забезпеченні відповідності будівлі сучасним технологічним і функціональним стандартам. Це складний процес, що потребує делікатного поєднання реставрації, інновацій та адаптивного використання. У багатьох випадках архітектори зберігають фасади або окремі елементи внутрішнього оздоблення, водночас інтегруючи нові просторові рішення, сценічне обладнання та інженерні системи. У результаті театр стає своєрідним діалогом між минулим і сучасністю, символом культурної тяглості та розвитку.

Соціокультурні фактори суттєво визначають і функцію театру як простору культурної дипломатії. У глобалізованому світі театр стає інструментом представлення національної культури на міжнародній арені. Архітектурний вигляд сучасних театрів покликаний підкреслювати культурну унікальність країни, водночас відповідати світовим стандартам естетики та технологічності. Такі будівлі можуть виконувати роль культурних символів, що представляють державу у світовому контексті. Приклади цього — нові театри Китаю, Японії, країн Скандинавії, де архітектура поєднує національні мотиви з новаторськими технологічними рішеннями.

Узагальнюючи вплив соціокультурних чинників на архітектуру сучасного театру, можна стверджувати, що театр стає складним багатофункціональним простором, який інтегрується у соціальне, культурне, технологічне та економічне середовище міста. Він виконує символічну, комунікативну, освітню, інноваційну та економічну функції. Архітектура театру сьогодні — це не лише образ споруди, а відображення глибоких соціальних процесів, культурних запитів і технологічних можливостей. Сучасний театр — це простір діалогу, креативності та культурної взаємодії, який формує нову модель взаємин між людиною, мистецтвом і міським простором. Саме в цій багатошаровій системі взаємодій

народжується новий тип театрального середовища — відкритий, гнучкий, соціально орієнтований та культурно насичений, здатний відповідати викликам сучасності та формувати майбутнє культурного розвитку суспільства.

#### **4.4. Містобудівне, ландшафтне, архітектурно-планувальне рішення, конструктивне рішення театральної споруди в місті Суми.**

Містобудівне вирішення. Проектована ділянка для розміщення театру знаходиться в місті Суми, у районі з розвиненим рекреаційним та зеленим оточенням. Відповідно до ситуаційної схеми, територія розташована майже в центрі міста біля скверу Харитоненка, на території минулого кінотеатру, що забезпечує зручні транспортні та пішохідні зв'язки з іншими частинами міста.

Ділянка межує з територіями зелених насаджень та водоймою, що створює сприятливі умови для розміщення культурно-мистецького об'єкта та формування привабливого громадського простору. Поблизу розташовані житлова та громадська забудова, що забезпечує потенційну відвідуваність театру.

Згідно з ситуаційною схемою, передбачено проектування під'їзної дороги, що забезпечує зручний доступ для глядачів та обслуговуючого транспорту. Озеленення території виконує санітарно-захисну та композиційну функції, сприяючи формуванню комфортного міського середовища.

Обране місце розташування відповідає містобудівним та санітарно-гігієнічним вимогам і є доцільним для розміщення театральної будівлі як об'єкта громадського призначення.

Ландшафтне вирішення. Ландшафтне вирішення території театру сформоване з урахуванням функціонального зонування, безпечного руху відвідувачів та створення комфортного громадського простору. Озеленення ділянки представлено газонами, групами дерев і чагарників, що формують санітарно-захисні смуги вздовж проїздів та меж ділянки, а також акцентують пішохідні маршрути.

Пішохідні зв'язки організовані системою тротуарів і прогулянкових алей з твердим покриттям, які поєднують головний вхід до театру з парковкою, зоною

відпочинку та літньою сценою. У межах території передбачено зони короткочасного відпочинку з лавами та урнами.

Композиційним акцентом ландшафту є декоративний фонтан, розташований поблизу головної пішохідної осі, що підсилює рекреаційний характер простору. Загальне ландшафтне рішення спрямоване на інтеграцію театральної будівлі в навколишнє середовище та формування виразного, функціонального і комфортного громадського простору.

Генеральний план театру розроблений з урахуванням містобудівних, функціональних та санітарно-гігієнічних вимог. Проектована будівля театру розміщена в центральній частині ділянки та має зручні пішохідні й транспортні підходи.

На території передбачено під'їзну дорогу та парковку для відвідувачів, розташовану з боку основного в'їзду, що забезпечує розділення транспортних і пішохідних потоків. Окремо організована господарська зона з розвантажувальним майданчиком, ізольована від громадських просторів.

Функціональне зонування території включає громадську зону перед головним входом до театру, рекреаційну зону з озелененням і місцями відпочинку, а також обслуговуючу зону для технічних потреб. Пішохідні зв'язки організовані системою алей і тротуарів, що забезпечують безпечний та зручний рух відвідувачів.

Озеленення території виконує санітарно-захисну, композиційну та рекреаційну функції, формуючи комфортне середовище та підкреслюючи архітектурну виразність будівлі театру.

Архітектурно-планувальне рішення. Архітектурно-планувальне рішення театру сформоване на основі радіально-кільцевої композиції, що забезпечує чітку функціональну організацію простору та зручні зв'язки між основними групами приміщень. Об'ємно-планувальна структура будівлі побудована навколо глядацького залу та сцени, які є композиційним і функціональним ядром театру.

На першому поверсі розміщено основні громадські приміщення: вестибюльну групу з холлом, гардеробом, буфетом, касами та санітарними вузлами, що забезпечують комфортне обслуговування глядачів. Глядацький зал безпосередньо пов'язаний зі сценою, закулісними приміщеннями, гримерними, реквізиторськими, складськими та технічними зонами. Планування забезпечує розділення потоків глядачів, акторів і обслуговуючого персоналу.

На другому поверсі розміщено допоміжні та адміністративні приміщення: репетиційні зали, приміщення для персоналу, кабінети адміністрації, художника, бібліотеку, архів, а також балкон глядацького залу. Планувальні рішення другого поверху забезпечують візуальний і функціональний зв'язок із основним залом та сценічним простором.

Вертикальні зв'язки організовані системою сходів і евакуаційних шляхів відповідно до нормативних вимог. Архітектурно-планувальне рішення забезпечує логічну структуру будівлі, зручну експлуатацію та відповідає функціональним, пожежним і санітарно-гігієнічним нормам для театральних споруд.

Підвальний поверх театру запроектований з метою розміщення інженерно-технічних, складських та допоміжних приміщень, що забезпечують безперебійну експлуатацію будівлі та не перетинаються з потоками глядачів. Планувальна структура підвалу підпорядкована основному об'єму сцени та глядацького залу.

У підвальному рівні розміщено технічні приміщення, зокрема вентиляційні камери, приміщення інженерних мереж, електрощитову, котельню, а також склади декорацій, реквізиту та матеріалів. Частина приміщень використовується для зберігання сценічного обладнання та забезпечення роботи механізмів сцени.

Функціональні зв'язки підвального поверху організовані через внутрішні сходи та технічні комунікації, що забезпечують зручний доступ для персоналу та технічного обслуговування. Планувальне рішення відповідає вимогам пожежної безпеки, санітарно-гігієнічним нормам та забезпечує ефективне використання простору без впливу на громадські зони театру.

Конструктивне рішення. Будівля театру запроектована за каркасною конструктивною схемою з використанням монолітного залізобетонного каркаса.

Несучими елементами є колони, ригелі та монолітні залізобетонні перекриття, що забезпечують просторову жорсткість і надійність споруди. Фундаменти — монолітні залізобетонні, прийняті з урахуванням інженерно-геологічних умов ділянки.

Зовнішні стіни виконані як ненесучі огорожувальні конструкції з енергоефективних матеріалів із утепленням, що відповідає сучасним вимогам теплозахисту. Покриття будівлі — комбіноване: над основними об'ємами застосоване плоске або криволінійне покриття, інтегроване в загальну об'ємно-просторову композицію.

У зоні сцени та сценічного простору використовується структурне покриття, яке дозволяє перекривати великі прольоти без внутрішніх опор. Це забезпечує вільний простір сцени для розміщення сценічної механіки, освітлювального та звукового обладнання, а також підвісних декорацій, і створює умови для трансформації сценічного простору.

Підвальний рівень використовується для розміщення технічних приміщень, інженерного обладнання та складських зон, що дозволяє раціонально організувати функціональну структуру будівлі та розвантажити надземні поверхи.

## ВИСНОВОК

Розвиток сучасної театральної інфраструктури потребує комплексного та системного підходу, що базується на гармонійному поєднанні архітектурних, містобудівних, технологічних, культурних і соціальних чинників. У процесі виконання дипломної роботи було досліджено теоретичні, типологічні та практичні аспекти формування театральних споруд, що дозволило визначити основні закономірності їх розвитку та сучасні тенденції проектування.

У ході аналізу історичного розвитку театральних будівель встановлено, що архітектура театру постійно трансформувалася відповідно до змін у суспільстві, мистецтві та технологіях. Сучасний театр перестає бути виключно місцем показу вистав і набуває рис багатофункціонального культурного хабу, інтегрованого у повсякденне життя міста. Він поєднує в собі мистецьку, освітню, соціальну та рекреаційну функції, сприяючи активній взаємодії громади.

У роботі було проаналізовано типологію театральних споруд, чинники формування їх інфраструктури, а також принципи інклюзивності та ергономіки. Визначено, що сучасні театральні будівлі повинні відповідати вимогам доступності для всіх категорій населення, забезпечувати комфортні умови перебування глядачів і персоналу, а також мати гнучку функціонально-планувальну структуру, здатну адаптуватися до різних форматів театральних подій.

На основі містобудівного аналізу та ситуаційної схеми міста Суми обґрунтовано вибір ділянки для проектування театру. Запропоноване містобудівне, ландшафтне, архітектурно-планувальне та конструктивне рішення спрямоване на формування виразного громадського простору, інтегрованого в природне та міське середовище. Проектом передбачено чітке функціональне зонування території, розвиток пішохідних зв'язків, озеленення та створення комфортного рекреаційного середовища.

Архітектурно-планувальне рішення театру ґрунтується на раціональній організації внутрішніх просторів із чітким розмежуванням потоків глядачів, акторів і обслуговуючого персоналу. Конструктивне рішення із застосуванням

монолітного залізобетонного каркаса та структурного покриття в зоні сцени забезпечує можливість перекриття великих прольотів, розміщення сучасної сценічної механіки та трансформації сценічного простору.

Важливу роль у сталому розвитку театральних споруд відіграють інноваційні архітектурно-технічні рішення, впровадження енергоефективних технологій, сучасних інженерних систем, а також ефективні моделі управління, зокрема механізми державно-приватного партнерства. Лише за умови комплексного підходу театри можуть відповідати сучасним викликам, зберігати культурні традиції та водночас формувати нові сенси й простори для суспільної взаємодії.

Таким чином, виконаний дипломний проєкт демонструє можливість створення сучасної театральної споруди, яка поєднує функціональність, архітектурну виразність та соціальну значущість, і може стати важливим осередком культурного життя міста Суми.

## СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Посібник з проектування "Культові будинки та споруди різних конфесій", 2-ге видання, перероблене і доповнене. — К.: КиївЗНДІЕП, 2009
2. ДБН Б.2.2-12:2019 «Планування та забудова територій».– К.: Мінрегіон України, 2019. – 176с.
3. ДБН В.2.2-9:2018 «Громадські будинки та споруди. Основні положення». - К.: Мінрегіон України, 2019. – 49 с.
4. ДБН В.2.2-16:2019 «Культурно-видовищні та дозвіллєві заклади». – К.: Мінрегіон України, 2019. – 99 с.
5. ДБН В.1.1-7:2016
6. Пожежна безпека об'єктів будівництва. Загальні вимоги. — К. : Мінрегіон України, 2016.
7. ДБН В.2.6-31:2021
8. Теплова ізоляція будівель. — К. : Мінрегіон України, 2021.
9. ДБН В.2.2-40:2018 Інклюзивність будівель і споруд. — К. : Мінрегіон України, 2018.
10. Закон України «Про архітектурну діяльність» - Відомості Верховної Ради України.
11. Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності» - Відомості Верховної Ради України.
12. Izenour G.C. Theater Design. — New Haven: Yale University Press, 1996.
13. Appleton I. Buildings for the Performing Arts: A Design and Development Guide. — Butterworth Architecture / Routledge, 1996.
14. Mackintosh I. Architecture, Actor and Audience. — London: Routledge, 1993.
15. Strong J. Theatre Buildings: A Design Guide. — London: Routledge, 2010
16. Pevsner N."A History of Building Types. — London : Thames & Hudson", 1976
17. Lawson B. The Language of Space. — Oxford : Architectural Press, 2001.

18. **Sternberg E.** Theatre: Architecture, Stage, Acoustics. — New York: McGraw-Hill, 2010.
19. **Bennett S.** Theatre Audiences: A Theory of Production and Reception. — London: Routledge, 2005.
20. **ISO 23591:2021.** Acoustics — Acoustic quality criteria for auditoria and performance spaces.
21. **Brook P.** The Empty Space. — London: Penguin Books, 2008.
22. **Jencks C., Kropf K. (eds.)** Theories and Manifestoes of Contemporary Architecture. — London: Wiley-Academy, 2006.